

Examensarbete för kandidatexamen i Globala studier

Bachelor thesis in Global Studies

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Förutsättningar för hållbar beteendeförändring

En studie om individens möjligheter och hinder till att minska sin negativa klimatpåverkan i dagens högkonsumerande samhälle och globaliserade värld.

Författare: Alicia Lidbom

Handledare: Steffen Jöhncke

Examensarbete: 15hp, Grundnivå

Kandidatprogrammet i Globala Studier, GS1511. Vårterminen 2021

Abstract

This study intends to investigate the current conditions for individuals living in a high consumer society like Sweden to actually conduct a more sustainable way of living. By examination of eleven external and internal factors this study aims to create a reality-picture of swedes biggest obstacles and opportunities in reducing their individual negative climate impact. Furthermore this essay intends to discuss which solutions could help overcome today's barriers for individual sustainable change. The research has collected its empirical data from interviews with high income Swedish men, individuals whose demographic factors on one hand enables them and on the other hand complicates the individual behavioral change that reduces the negative climate impact. Together with previous research results of human environmental behavior as well as publications from Swedish authorities and organizations the empirical data tries to find out the present situation for individuals to change unsustainable behavior to more sustainable ones. In a sense, this study tries to understand why we behave as we do when humans obviously need to change the way of unsustainable living before the planet's ecosystems have reached the point of irreversible change. Researchers, politicians and organizations are all on the same page, we need to change before it is too late. But still the change we need to see is nowhere to be found. The result of this paper can show how it is more socially acceptable to sit around and wait for the fundamental change to happen, than to actually do it yourself.

Ett personligt tack

Precis som ämnet denna studie behandlar är även denna uppsats resultatet av flera faktorer som alla spelat en roll i dess utformning. Därav har jag flera att tacka.

Ett stort tack till min handledare Steffen för att du under hela arbetet varit en trygg hamn som jag både kunnat fundera och fnittra tillsammans med.

Jag vill tacka mina närmaste för att de låtit mig försvinna in i den forskningsfråga jag så länge velat undersöka. Tack för er tro och hjälp till att överkomma alla hinder.

Jag vill tacka de intervjupersoner som tagit sig tid och energi för att jag ska få lära mig om deras levnadssituation. Jag är evigt tacksam för att ni vågade dela med er av er verklighet. Likväl vill jag tacka dem som kom att leda mig till mina intervjupersoner.

Framförallt vill jag tacka mina systerbarn Vera och Alve. Tre års studier om världens utmaningar och mänsklighetens tidigare, nuvarande och fortsatta tendenser att försumma liv hade inte varit möjlig utan er. Styrkan att vilja förstå och förbättra förutsättningarna för att ni och alla barn ska ha möjlighet till en bättre framtid än den som finns idag, den tackar jag er för.

Innehållsförteckning

Förutsättningar för hållbar beteendeförändring.....	1
<i>Abstract</i>	2
<i>Ett personligt tack</i>	3
<i>Innehållsförteckning</i>	4
<i>1. Problemformulering, syfte och frågeställningar, uppsatsens disposition</i>	5
1.1 Problemformulering	5
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Uppsatsens disposition.....	7
<i>2. Teoretisk anknytning</i>	7
2.1 Teoretisk bakgrund.....	7
2.2 Förtydligande kring hållbar beteendeförändring (HBF)	9
2.3 Teoretiskt ramverk	10
<i>3. Metod, urval och material</i>	17
3.1 Empirisk Metod.....	17
3.2 Analytisk metod	22
3.3 Avgränsning och förtydliganden.....	25
<i>4. Resultat och Analys</i>	26
Tema 1: Dagens bristande och mest värdefulla valuta: tid	26
Tema 2: Jag är i alla fall ingen klimatförnekare.	29
Tema 3: Miljökunskap och miljömedvetenhetens möjligheter och hinder	33
Tema 4: Pandemin som exempel på mänsklighetens krisuppfattningsförmågor.....	36
Tema 5: ”Pengar är inte ett problem”	38
Tema 6: Hinder och möjligheter med dagens utbud och efterfrågan.....	41
Tema 7: Dagens möjlighet att observera och uppleva HBF	43
<i>5. Diskussion</i>	46
<i>6. Slutsatser och avslut</i>	48
6.1 Slutsatser	48
6.2 Avslut	49
8. Referenslista	50
<i>9. Bilagor</i>	55
Bilaga 1. Intervjuguide.....	55

1. Problemformulering, syfte och frågeställningar, uppsatsens disposition

1.1 Problemformulering

Till följd av mänsklighetens hantering av jordens resurser hotas klimatet att genomgå irreversibel förändring (Lenton et al. 2019). Trots tydliga forskningsbesked visar dagens utveckling bland rika högkonsumtionsländer leda till ett ökat ekologiskt fotavtryck per person och fortsatt högt tryck på naturresurser till följd av ohållbara livsstilar (WWF, 2018). Från nationellt och globalt håll påpekas behovet av samhällens omställning där bland annat medveten förändring i sättet att producera och konsumera kan bromsa dagens ohållbara utveckling (Naturvårdsverket, 2019:9; IPCC, 2018; WWF, 2020:5). Svenska myndigheter upplyser att svenskar har ett genomsnittligt utsläpp på 8 ton per person och år¹, en genomsnittlig nivå som fram till 2050 bör gå ner till 1 ton per person för att undvika en global uppvärmning över 1,5 grader Celsius (Naturvårdsverket, 2021). Förutom ohållbara utsläppsnivåer av växthusgaser bidrar svensk konsumtion av mat, textilier och elektronik till en stor spridning av miljögifter i andra länder där produkterna produceras (Konsumentverket, 2020:10). I Sverige kommer 60 procent av alla utsläpp från privathushållens konsumtion där individer bland annat rekommenderas minska sin individuella klimatpåverkan genom minskad köttkonsumtion och minskad användning av fossildrivna transportmedel (Naturvårdsverket, 2021).

Information om globala klimatutmaningar möts vissa individer av varje dag, andra mer sällan och andra inte alls av olika skäl. När det gäller stora problem och komplexa frågor såsom den om klimatet tenderar människor förflytta problemet till högre instanser. Dels på grund av ovisshet i hur och vilka åtgärder som ska utföras samt upplevelser av bristande kontroll i att känna att ens förändring gör skillnad (Kollmuss & Agyeman, 2002). Forskning påpekar att sociala förändringsprocesser såsom individuell minskning av ens klimatpåverkan bör ske i samarbete mellan institutioner och individer. Trots detta verkar åtgärder från globala och nationella håll bemöta klimatproblem på ett sätt som inte lyckas involvera individens ansvarstagande och engagemang (Wang, 2017). Oavsett kvarstår det ohållbara läget att högkonsumerande länder måste minska sin klimatpåverkan men misslyckas göra så och att

---

¹ Naturvårdsverket siffror har kritiserats av Naturskyddsföreningen för att endast inkludera territoriella utsläppsiffror vilket innebär att utsläpp som skett utomlands till följd av att svenskars konsumtion exkluderats. Naturskyddsföreningen menar att utsläppssiffran kan vara uppemot 11 ton per person (Naturskyddsföreningen, u.å.a; Naturskyddsföreningen, 2017). Enligt Konsumtionsrapportens undersökning (2019) kan svenskars konsumtionsbaserade utsläpp, som inkluderar utsläppssiffror som uppstått i andra länder till följd av svensk konsumtion, vara ungefär 70 procent högre än de territoriella (Konsumtionsrapporten, 2019:55).

hotet om irreversibel förändring kommer närmare vår samtid, idag är vi i ett planetärt nödläge (Wilén & Taipale, 2019:209; Naturvårdsverket, 2019:12; Lenton et al. 2019).

Tiden är knapp, problemet är komplext och förväntningarna på snabba och stora förändringar är höga (WWF, 2020:5). Däremot verkar åtgärderna som lyckas uppnå beteenden som minskar individens negativa klimatpåverkan vara få och idag otillräckliga för att driva utvecklingen åt rätt håll (Konsumentverket, 2020:11). Alla individer påtalas kunna minska sin klimatpåverkan men majoriteten människor väljer att inte göra så mycket som de skulle kunna göra (Osbaldiston & Schott, 2012:258). Skillnader mellan ambitioner och ageranden inom global beslutsfattning finns därmed inte bara internationellt utan även individuellt (Weme & Madsen, 2018: 409). Så hur ser egentligen individens förutsättningar ut till att känna att ens individuella handlingar gör skillnad i en global utmaning såsom den om klimatet? Finns den individuella ambitionen att vilja minska utsläppen och kan de förverkligas i dagens situation där nationella och globala strukturer verkar främja motsatsen (Konsumtionsverket, 2020:10; Hulna, 2019:230)? Om en del av ansvaret ska ligga på konsumenten och med andra ord individen, vad har då denna förutsättningar att kunna tillvarata och genomgå den omställning som förändrar ohållbara levnadsvanor till mer hållbara?

1.2 Syfte och frågeställningar

Studiens syfte är att skapa en bild över vilka förutsättningar individen har i dagens samhälle för att uppnå hållbar beteendeförändring. Studien syftar att utifrån en teoretisk modell med elva externa och interna faktorer beskriva några av individens idag största möjligheter och hinder för att minska sin negativa klimatpåverkan i en högkonsumerande nation som Sverige. Studien ämnar uppnå syftet genom empirisk datainsamling från semistrukturerade intervjuer med svenska höginkomsttagande män, individer vars demografiska faktorer kan argumenteras bidra till hinder till hållbar beteendeförändring men också möjlighet till att minska sin negativa klimatpåverkan. Den empiriska datainsamlingen kommer i gemenskap med tidigare forskning och svenska myndigheters och organisationers publikationer inom ämnet söka svar kring individens verklighet i dagens globalt ohållbara situation. Slutligen ställer studien frågan vilka de huvudsakliga problemen kan ses vara till individens uppkomst av hållbar beteendeförändring och vilka lösningar som kan ses möjliggöra att individens nuvarande hinder till minskad negativ klimatpåverkan övervinns.

1.3 Uppsatsens disposition

Uppsatsens första avsnitt avsåg introducera studiens sammanhang och syfte. Nästkommande *avsnitt 2* avser redogöra hur studien kan knytas an till tidigare forskning. Här förklaras begreppet hållbar beteendeförändring (HBF) och studiens elva externa och interna undersökningsfaktorer. *Avsnitt 3* ämnar beskriva studiens metodval och hur insamling av data skett och analyserats. *Avsnitt 4* syftar till att redogöra undersökningens resultat och uppmärksamma de största hinder och möjligheter som materialinsamlingen analyserat fram. *Avsnitt 5* avser diskutera möjliga lösningar som kan överkomma resultatavsnittets beskrivna hinder. Påföljande *Avsnitt 6* har avsikten att kortfattat sammanställa studien och avslutningsvis ge förslag på vidare forskning.

2. Teoretisk anknytning

2.1 Teoretisk bakgrund

Den senaste tidens behov att lösa akuta miljöproblem har lett till ökad forskning om mänsklighetens miljöbeteenden (Eom, Kim, Sherman & Ishii, 2016:1331). Forskningen kring människans agerande gentemot miljön har pågått under flera decennier och har visat sig vara en extremt komplex sak att redogöra (Kollmuss & Agyeman, 2002: 240). Försök till modeller som förklarar uppkomsten av miljövänligt och hållbart agerande och vilka faktorer såsom psykiska, fysiska och sociala som bör inkluderas utvecklas ständigt (Gifford & Nilsson, 2014:141). Några av föregångarna och modellerna som ofta återkommer inom beteendevetenskapens forskning kring människans miljöbeteenden är Sterns modell för värdering-övertygelse-norm och Ajzen och Fishbeins teori kring planerat beteende (Kollmuss & Agyeman, 2002:242-243; Gifford & Nilsson, 2014:141). Det mänskliga beteendets komplexitet och varför vi väljer att göra som vi gör inbegriper många forskningsområden såsom miljöekonomi, miljöpolitik, miljöpsykologi och humanekologi.

En tidigare studie som liknar denna uppsats har gjorts av Gifford och Nilsson (2014). Deras studie recenserade tidigare forskningsresultat från undersökningar om hållbar beteendeförändringars uppkomst utifrån 18 psyko-sociala faktorer. Deras använda faktorer, varav flera liknar dem som används i denna uppsats, visade sig alla spela en roll i uppkomsten av miljövänligt beteende. Forskningen uppmärksammade även att människor kan agera hållbart

utan miljöanledningar såsom av ekonomiska eller hälsosamma skäl. Författarna kritiserar sin modell för att exkludera externa faktorer som exempelvis ekonomiska vilket gör att studien förlorar aspekter som kan tänkas påverka mänskligt miljöbeteende (Gifford & Nilsson, 2014:151).

Weme och Madsen (2018) genomförde kvalitativa samtalsintervjuer med invånare i ett hållbart grannskap i Norge för att undersöka vad som motiverar hållbar levnadsstil. Studien visade att informanterna hade kunskaper om klimatförändringar, enkel tillgång till hållbara alternativ och kände sig stöttade i att välja sitt eget sätt att leva hållbart. Forskarna menar att beslutsfattares mest använda taktik att informera om klimatförändringar kan motivera förändring men att social gemenskap där hållbara levnadsstilar är en norm och enkel tillgång till hållbara alternativ är det som gör att individer fortsätter leva hållbart. Studien kritiserar bland annat resultatets brist på generaliserbarhet eftersom det norska grannskapets strukturer kan ses beröra en speciell social kontext (Weme & Madsen, 2018:425-426).

Inom ekonomisk beteendevetenskap finns fokus på nudging. Miljöeffekterna mänskligt agerande orsakar är sällan avsiktliga och sker vanligtvis omedvetet, på liknande sätt fungerar nudging som en omedveten knuff i en mer hållbar riktning. Detta kan exempelvis ske genom att ändra default-lägen genom att pappersutskrivares förinställning är dubbelsidig istället för enkelsidig. ”Knuffen” kan också ske genom att förändra miljön och informationen som ges i konsumtionssammanhanget. Nudging har stött på kritik för att manipulera och skapa ett orättvist utgångsläge eftersom utbildade och oinformerade individer har visats sig påverkas av nudgingverktyg mest (Lehner, Mont & Heiskanen, 2016).

Konsumentverket (2020) har som svensk myndighet bland annat uppdraget från Sveriges regering att bevaka svenska konsumenters möjligheter att agera miljömässigt hållbart och har publicerat flera utredningar om svenskars konsumtionsbeteende. En av deras senaste rapporter undersöker åtta fysiska och psykiska faktorer: utbud; pris; information/märkning och marknadsföringsnormer; vanor; attityder och konsumtionskultur (Konsumentverket, 2020). Rapporten från Konsumentverket (2020) benämner inte faktorer såsom känslomässig anknytning vilket också visats sig påverka miljövänligt beteende (Kollmuss & Agyeman, 2002).

2.2 Förtydligande kring hållbar beteendeförändring (HBF)

Precis som forskningen kring mänskligt miljöbeteende är mångfaldig finns ett stort antal begrepp som kan kopplas till hållbar beteendeförändring. Några av dessa är Sustainable Consumption Behavior (Wang, 2017), Socially Responsible Consumption (Schlaile, Klein & Böck, 2018), Pro-environmental Behavior (Kollmuss & Agyeman, 2002) och val av miljöhänsyn (Konsumentverket, 2020). Alla dessa begrepp används i olika studier utan någon direkt distinktion kring vilka begrepp som ska användas när, rimligtvis eftersom de emellertid handlar om liknande undersökningsområden. Artiklar (se exempelvis Wang, 2017) som behandlar Sustainable Consumption Behavior kan referera till artiklar gällande Pro-Environmental Behavior eller Environmental Significant Behavior utan motivering. Denna studies användning av begreppet hållbar beteendeförändring är en egen version som tilltagits för att agera svenskt samlingsnamn av alla dessa begrepp. Studien kan därav inkludera så många studier kring hållbart agerande som möjligt utan att vara begränsad till ett specifikt sökord. Det kan däremot underlätta med en tydlig förklaring av vad som menas med hållbar beteendeförändring. Hållbar beteendeförändring utgår här från Kollmuss och Agyemans (2002) definition av Pro- Environmental Behavior:

By 'pro-environmental behavior' we simply mean behavior that consciously seeks to minimize the negative impact of one's actions on the natural and built world [...] (Kollmuss & Agyeman, 2002:240).

Hållbar beteendeförändring bör därför i denna studie förstås som beteenden som görs i försök att minska individens negativa miljöpåverkan. Detta kan ske genom indirekt eller direkt påverkan (Stern, 2000). Indirekt påverkan är sådant som inte leder till omedelbar förändring utan kan exempelvis handla om att engagera sig ideellt för att skapa bättre förutsättningar för miljöval. Direkta beteenden är sådant som ger en direkt påverkan på miljön såsom att cykla istället för att ta bilen (ibid). I studien kommer hinder att betecknas det som försvårar individens minskning av negativ klimatpåverkan medan möjligheter underlättar. Privatpersoner kan förändra sin negativa klimatpåverkan direkt genom att exempelvis genomföra färre eller inga flygresor, minskad eller avslutad köttkonsumtion eller välja transportmedel med lägre klimatpåverkan. Individer kan även undvika matsvinn, laga och återanvända ägodelar istället för att slänga och undvika att köpa nyproducerat (Naturvårdsverket, 2021). Den beteendeförändring som alltså här definieras som hållbar är sådana som indirekt eller direkt

påverkar individen till att minska sin negativa påverkan på klimatet. Hållbar beteendeförändring kommer fortsättningsvis förkortas HBF.

2.3 Teoretiskt ramverk

Det teoretiska ramverk denna studie nyttjar är en modell för Pro-Environmental Behavior (PEB). Modellen är tagen från Kollmuss och Agyemans (2002) sammanställning av tidigare kända PEB-modeller till en egen modell som inkluderar 13 faktorer som på olika sätt påverkar uppkomsten av PEB. Modellen är uppdelad i tre faktorskategorier: Demografiska; Externa; och Interna. De demografiska faktorerna *kön* och *antal år av utbildning* kommer inte ingå i denna studies teoretiska ramverk vilket motiveras i nästkommande metodavsnitt. Det innebär att följande avsnitt beskriver resterande elva Externa och Interna faktorer som kommer användas för att undersöka svenska individers förutsättningar för HBF. De Externa faktorerna är: Institutionella faktorer; Ekonomiska faktorer; Sociala och kulturella faktorer. De Interna faktorerna är: Motivering; Miljökunskap; Värderingar; Attityder; Miljömedvetenhet; Känslomässigt engagemang; Kontrollkänsla; Ansvar och prioriteringar.

En analys av elva faktorer i en studie med begränsat antal ord gör att varje faktor inte kommer kunna redogöras i någon större uträkning. Därav uppstår frågan om det är nödvändigt att använda alla dessa faktorer eller om några med fördel kan exkluderas. Svaret är att eftersom mänskligt beteende är komplext hade en undersökning av endast normer, motivering eller attityder rimligtvis förlorat andra viktiga påverkansfaktorer. Med det sagt ska detta ramverk med elva faktorer inte ses komplett. Skaparna uttrycker modellen som varken mer sofistikerad eller inkluderande än andra (Kollmuss & Agyeman, 2002:256). Modellen uppmärksammar externa och interna hinder och möjligheter vilket andra liknande studier uteslutit (se exempelvis Konsumentverket, 2020; Gifford & Nilsson, 2014). Användningen av dessa många och svårtolkade faktorer är nödvändig enligt Kollmuss och Agyeman (2002) för att kunna skapa en bild av hur en sådan komplex sak som vad mänskligt beteende beror på och vad det är som bidrar och påverkar individens förutsättningar till att agera mer hållbart. Det kan inte heller fastställas vilka faktorer som påverkar HBF utan att undersöka många möjliga. Därav ses detta teoretiska ramverket relevant för att uppnå studiens syfte då studien inte avser redovisa varje faktors förekomst utan de mest tydligt framkommande av alla dessa. En beskrivning av de elva faktorerna, hur de påverkar HBF och undersöks i denna studie beskrivs nedan.

2.3.1 Externa faktorer

2.3.1.1 Institutionella faktorer

Den fysiska omgivningens struktur avgör hur lätt eller svårt det är för individen att tillvarata HBF. Desto sämre infrastruktur, desto mindre sannolikhet att individen nyttjar den fysiska omgivningens tjänster. Utan möjlighet till exempelvis kollektivtrafik eller återvinningstationer kan endast indirekta miljörelaterade beteenden skapas (Kollmuss & Agyeman, 2002:248). Institutionella faktorer kommer bland annat undersökas genom svenska myndigheters publikationer kring svenska individers tillgång till hållbara alternativ och intervjupersonernas utsagor kring möjligheter och hinder i deras omgivnings infrastruktur.

2.3.1.2 Ekonomiska faktorer

Ekonomiska faktorer såsom hur stor avkastningen blir av ett visst konsumtions sätt har en stark påverkan i individers beslut och beteenden. Vilka faktorer som avgör dessa beslut är komplexa och inte alltid så rationella som det kan tänkas tro. Det är inte givet att vi vid två alternativ alltid väljer det som är mest ekonomiskt lönsamt i längden. Ekonomiska åtgärder som höjer eller minskar kostnader är viktiga för att påverka och förändra beteenden men är inte det enda som avgör människors agerande. Ekonomiska beslut avgörs även av psykologiska, infrastrukturella och sociala faktorer vilket gör det svårt att avgöra vilket beteende ekonomiska åtgärder resulterar i (Kollmuss & Agyeman, 2002:249). I studien kommer ekonomiska faktorer redovisas genom att undersöka vilka faktorer som påverkar individers beslut och hur de resonerar i olika scenarion där bland annat pris, lönsamhet, miljön och vanor ska vägas mot varandra.

2.3.1.3 Sociala och kulturella faktorer

Förutom de fysiska faktorerna såsom närhet till återvinningstationer spelar den sociala och kulturella omgivningens faktorer en stor roll i personers agerande och således även förutsättningarna att agera mer miljövänligt (Kollmuss & Agyeman, 2002:249). Inom denna faktor undersöks hur komponenter som sociala och personliga normer samt individens kulturella kontext påverkar individen och hur dessa kan ses hindra eller möjliggöra HBF.

2.3.2 Interna faktorer

2.3.2.1 Motivering

Motivation, anledningen till varför vi agerar som vi gör utifrån alla möjliga alternativ, är en avgörande komponent i förståelsen av hur individen resonerar och organiserar sina beslut kring. Beteendens motiv kan vara medvetna eller omedvetna och brukar inom forskning kategoriseras som primära och selektiva. Primära motiv är det som motiverar en stor del av det mänskliga beteendet och baseras ofta på värderingar och kunskaper. Primära motiv kan exempelvis handla om att vilja agera miljövänligt för sina medmänniskors välmående. Selektiva motiv påverkar specifika händelser och kan handla om att under en stressig eftermiddag snabbt behöva välja äpplen i mataffären. Selektiva motiv kan hindra att primära motiv efterlevs, i mataffärexemplet kan sådana hinder vara att äpplena som vanligtvis köps både är billigare, lätthittade och har ätits förut vilket gör att eftersökandet av mer miljövänliga äppelalternativ åsidosätts. I fall där det står mellan våra vanor, vår kunskap och värderingar är sannolikheten större att gamla vanor avgör våra beslut (Kollmuss & Agyeman, 2002:249-250). I denna studie handlar motivering om att undersöka vilka primära motiv individer har och vilka selektiva motiv som i slutändan efterlevs och hur det påverkar HBF.

2.3.2.2 Miljökunskap

För att kunna agera på ett sätt som minskar individuell klimatpåverkan krävs en grundläggande kunskap om miljöproblem och vilka mänskliga beteenden som orsakar dem (Kollmuss & Agyeman, 2002:250). Miljökunskap kommer undersökas genom efterforskning bland tidigare rapporter om svenskars miljökunskap och intervjupersonernas utsagor kring miljöproblem och hur de uppstår.

2.3.2.3 Värderingar

Motivering påverkar som sagt vårt beteende som bland annat formas av våra värderingar, men vad som formar värderingar är mer svårförklarat. Här utgår värderingars utformning framförallt påverkas av individens mikrosystem som är ens direkta sociala nätverk bestående av exempelvis familj, vänner och kollegor. Våra värderingar formas sekundärt av vårt exosystem bestående av bland annat media och politiska organisationer. Minst påverkan kommer från vårt makrosystem vilket är individens kulturella kontext (Kollmuss & Agyeman, 2002:251). Värderingar som värdesätter miljön och dess välmående har en indirekt påverkan på HBF där bland annat faktorer som naturupplevelser i barndomen och familjen och vänner egna

värderingar bidrar till uppkomsten av individens egna värderingar som motiverar HBF (ibid). I studien kommer värderingsfaktorer undersökas bland annat genom hur den närmaste kretsens värderingar påverkar HBF hos intervjupersonerna.

2.3.2.4 Attityder

Attityder definieras här som den bestående, positiva eller negativa, känslan individen har gentemot en person, objekt eller problem (Kollmuss & Agyeman, 2002:252). Vår attityd gentemot miljön spelar roll i uppkomsten av HBF men hur attityder lyckas generera hållbart agerande varierar. Individer som har en positiv känsla gentemot miljön har visat sig agera hållbart på ett sätt som inte kräver så mycket uppoffring av bekvämlighet. Aktiviteter som däremot uppfattas kräva mycket ansträngning i form av exempelvis tid eller energi har däremot en mindre sannolikhet att förverkligas även om attityden gentemot aktiviteten är positiv. Med andra ord spelar bekvämlighet en roll för att positiva attityder ska kunna omsättas till HBF. Exempelvis kan det ses vara mer sannolikt att personer sopsorterar då det inte kräver någon större ansträngning medan sannolikheten att sluta äta kött är mindre om aktiviteten uppfattas för ansträngande. En positiv attityd leder alltså inte alltid till HBF. Attityder som är positiva gentemot att miljöproblem ska lösas genom teknisk utveckling eller tillväxt har visat sig ha mindre benägenhet att personligt åta sig minskning av negativ klimatpåverkan. Attityder kan således ses ha en påverkan på HBF och attityder i sig kan hindra att både direkta och indirekta aktiviteter genomförs (ibid:252-253). Individers attityder kommer undersökas genom att uppmärksamma vilka attityder som bidrar till HBF och vilka som hindrar den.

2.3.2.5 Miljömedvetenhet

Medvetenheten kring mänsklighetens konsekvenser på miljön baseras här både på kunskapsbaserade och uppfattningsbaserade komponenter: kognitiva och affektiva. Skapandet av miljömedvetna individer förhindras av både våra kognitiva och affektiva förutsättningar. Med andra ord finns det svårigheter för individer att skapa en medvetenhet om hur mänskligheten orsakar miljöproblem till följd av begränsad tillgång av kunskap och uppfattning av dem (Kollmuss & Agyeman, 2002:253). I studien kommer tre kognitiva och affektiva hinder undersökas för att uppmärksamma hur dagens individers förutsättningar att skapa miljömedvetenhet upplevs och kan se ut.

- (1) Svårgestaltat problem: De flesta miljöproblemen är svåra att skapa sig en tydlig bild av. Upplevelsen eller bilden av ozonhål, radioaktiv strålning och andra miljöfaror är

svårtillgängliga för de flesta individer vilket försvårar skapandet av en medvetenhet om dem. När miljöproblemens effekter på vår fysiska miljö först blir märkbara för mänskliga ögat är tiden att ändra beteende ofta förbi. Det finns alltså både kognitiva och affektiva svårigheter att gestalta klimatproblemen när individer endast nås av subtila förändringar som ofta är otillräckliga för att påkalla vår uppmärksamhet. Problem som en kan skapa en konkret bild av såsom artutrotning av exempelvis elefanter är lättare att ta till sig och bli känslomässigt engagerade i än abstrakta problem såsom ökad koldioxidmängd.

- (2) Långsam och gradvis förstörelse: Människan har lättare att uppfatta snabba och drastiska förändringar och stora svårigheter att uppmärksamma långsamma och stegvisa. Vår förmåga att uppfatta kontraster och jämföra motsatser mellan exempelvis kallt och varmt förminskas vid gradvis uppvärmning, på samma sätt är det svårt att bli medveten om klimatförändringar eftersom även de sker gradvis.
- (3) Komplexitet: Miljöproblem och svaren om varför de uppstår eller hur de ska lösas är sällan enkla, linjära eller förutsägbara vilket gör problematiken svårbegriplig för gemene person att förstå. Komplexiteten i miljöproblemen försvårar en djupare förståelse och kan leda till en underskattning av vad klimat- och miljöproblem innebär. Våra kognitiva begränsningar att få en uppfattning kring vårt agerandes sammankoppling med miljöförstöring äventyrar hela uppkomsten av miljömedvetenhet och känslomässigt engagemang och vilja att agera. Därav kan det ses hindra uppkomsten av HBF (ibid:253-254).

2.3.2.6 Känslomässigt engagemang

Känslomässigt engagemang handlar här om i vilken utsträckning individen är känslomässigt involverad i miljön. Den känslomässiga relationen med den naturliga omgivningen spelar en viktig roll i skapandet av övertygelser, värderingar och attityder gentemot miljön. Vårt känslomässiga engagemang är även förmågan att få en känslomässig reaktion vid möte av en miljöförstöring. Den hypotes som här leder till HBF är att ju kraftigare känslomässig reaktion individen får av miljöförstöring, desto mer sannolik är uppkomsten av HBF (Kollmuss & Agyeman, 2002:254). Vissa vanligt förekommande känslomässiga reaktioner och involveringar gällande HBF förklaras nedan och kommer i studien undersökas bland annat genom att analysera intervjusamtalens diskussion kring upplevelser av miljöförstöring.

(1) Icke-emotionell involvering

- (a) Brist på kunskap och medvetenhet: Begränsad kunskap och medvetenhet kring miljöproblem och vad som orsakar det kan leda till att känslomässig involvering och känslomässiga reaktioner uteblir. Det finns vissa undantag där uppkomsten av känsloreaktioner uppstår trots bristande kunskaper genom exempelvis bilder av oljetäckta fåglar eller fenlösa hajar. Likväl kan andra bilder såsom monokulturella odlingslandskap utan tillräcklig kunskap om dess miljökonsekvenser leda till beundran. Kunskapsgap eller icke-existerande förståelse kring klimatproblem kan således leda till hinder att förstå och agera mer hållbart. En tillförsel av kunskap som ökar individens medvetenheten om miljöproblem bidrar däremot inte signifikant till att individen blir känslomässigt involverad.
- (b) Motstånd mot avvikande information: Kognitiv dissonanst teori menar att människan omedvetet tar till sig information selektivt. Med andra ord behålls information som vidhåller den egna verklighetsuppfattningen medan information som går emot existerande värderingar och mentala ramverk undviks eller sorteras bort utan att vi är medvetna om det. Utifrån denna teori kan människan antas undvika information om miljöproblem eftersom de motsätter eller hotar vår vedertagna syn på materiella behov och ekonomiskt välstånd. På så vis uppstår hinder för emotionell involvering genom att information om miljöproblem sorteras bort eftersom det går emot den bild vi har av verkligheten.

- (2) Emotionella reaktioner: Vanligt förekommande känsloreaktioner av miljöförstöringar och klimatförändringar är rädsla, sorg/smärta, ilska och skuld. Dessa orosframkallande känslor leder inte naturligt till HBF. När vi upplever negativa känslor försöker vårt psyke i nästa steg befria oss från dem genom olika försvarsmekanismer vilket kan förhindra HBF. Några av dessa är förnekelse, rationell distansering, apati och delegering.

Förnekelse innebär att individen vägrar acceptera verkligheten vilket förhindrar HBF eftersom personen vägrar erkänna problemet miljöförstöring och klimatförändringar.

Rationell distansering betyder att en person är medveten om problemet men inte längre bryr sig om det. Detta är speciellt vanlig hos de som regelbundet utsätts för

dåliga nyheter kring miljöproblem som exempelvis forskare och miljöarbetare. Rationell distansering antas leda till mindre benägenhet till HBF på grund av bristande motivering att vilja agera.

Känslokombinationen av smärta, ilska, sorg och hjälplöshet samt en stark känsla av att inte kunna påverka situationen leder ofta till apati. Det i sig kan resultera i att individer slutar förse sig med information kring miljöproblematik för att undvika dessa känslouttryck. För HBF innebär apati inte att individen frångår sig förändring, sannolikt kommer individen uträtta vissa handlingar som minskar negativ klimatpåverkan men utan speciellt höga förhoppningar om att det ska leda till något anmärkningsvärt.

Delegering är en försvarsmekanism som förflyttar skulden och ansvaret för problemet från en själv till någon annan. En sådan individ klandrar istället andra såsom exempelvis industri eller politik och vägrar erkänna ens personliga ansvar. HBF hos dessa personer är osannolik om det innebär personlig uppoffring. (Kollmuss & Agyeman, 2002:254-255)

2.3.2.7 Kontrollkänsla

Individens perspektiv kring huruvida hen har möjlighet att påverka och uppnå förändring genom ens egna handlingar är en viktig faktor i uppkomsten av HBF. En stark intern kontrollkänsla innebär att individen tror på att ens handlingar kan uppnå förändring. En stark extern kontrollkänsla innebär att ens individuella agerande anses betydelselöst och att förändring endast kan uppnås inom högre instanser. Extern kontrollkänsla leder osannolikt till HBF eftersom individuell förändring inte anses leda till någonting. (ibid: 255-256)

2.3.2.8 Ansvar och prioriteringar

Värderingar, attityder och kontrollkänsla formar vår känsla av ansvar och det som anses vara vårt individuella ansvar prioriterar vi. Vårt egna och vår närmaste sociala krets välmående är ofta det som är viktigast för oss och prioriteras således högst. Huruvida HBF ska ske beror på hur väl våra prioriteringar går hand i hand med förändringen som krävs för att minska den negativa klimatpåverkan. Det är sannolikt att motivationen att vidta hållbara förändringsåtgärder ökar om de samstämmer med personliga prioriteringar medan åtgärder som sker i kontrast till ens prioriteringar minskar motivationen (Kollmuss & Agyeman, 2002:256).

Exempelvis kan köp av en ekologisk frukt ses överkomlig medan en övergång till veganism kan gå emot ens prioriteringar och egna perspektiv på välmående.

3. Metod, urval och material

3.1 Empirisk Metod

3.1.1 Kvalitativ Metod

En kvalitativ metod är användbar när forskningssyftet har en kunskapsteoretisk eller ontologisk ståndpunkt (Bryman, 2008:341). I denna studie där syftet avser skapa en bild av hur individers verklighet konstrueras och samspelar med olika faktorer ses kvalitativ metodik som mest användbar i jämförelse med kvantitativ (ibid).

Den metodiska ansats studien antagit är abduktiv. Enligt Bryman (2016:478-479) innebär abduktion att teori och empiri kan ske i växelverkan med varandra vilket anses lämpligt i denna studie då det möjliggör att en rättvis beskrivning av verkligheten kan återges. Abduktiv ansats skiljer sig från exempelvis induktiv genom att dess teori grundas i att beskriva den studerandes världsbild (ibid). Detta anses fördelaktigt för studien eftersom den ämnar undersöka individens bild av sin vardagliga verklighet.

3.1.2 Material och urval

För att söka svar på studiens frågeställningar har tre empiriska insamlingar skett: dokumentsökning bland tidigare forskningsresultat; dokumentsökning bland svenska myndigheter och organisationer; samt samtalsintervjuer med svenska manliga höginkomsttagare.

Tidigare forskningsresultat har använts med mål att ge svar på hur individer påverkas av olika sociala, psykiska och miljömässiga faktorer (se exempelvis Gifford & Nilsson 2014; Abrahamse & Steg, 2013). Här har framförallt studier kring vad som påverkar människans beteende gentemot miljön setts relevant. Dokumentsökning bland svenska myndigheter och organisationer har gjorts med mål om att ge empiriskt material kring svenskars förutsättningar att vidta HBF (se exempelvis Konsumentverket 2020; Konsumtionsrapporten, 2019).

Samtalsintervjuer har genomförts med mål att inhämta material som ger tillgång att analysera individens egna upplevelse kring dagens förutsättningar att vidta HBF.

3.1.3 Empiriskt Urval

I ett första steg valdes vilken population som ansågs kunna besvara forskningsfrågan (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Towns & Wängnerud, 2019:156). En högkonsumerande nation som passade in i den sociala kontext studien ämnade studera med tillgängligt empiriskt sökmateriale valdes ut. Utifrån det ansågs Sverige som nation och svenskar som population som relevant urval. Med populationen fastlagd var nästa steg att avgöra vilka konkreta fall studiens urval skulle analysera (Esaiasson et al. 2019:158). Utifrån studiens tids- och ordsram blev ett strategiskt urval av ett mindre antal fall studiens huvudsakliga alternativ. Efter överläggning ansågs en demografisk jämförelse ta mycket tid och plats i anspråk, därav valdes ett strategiskt urval där alla respondenter innehade samma kön och inkomstklass. Det efterföljdes av en materialundersökning om hur olika demografiska faktorer påverkar HBF. Utifrån materialundersökningen sammanställdes *män* och *höginkomsttagare*, som beskrivs nedan, skapa en intressant utgångspunkt som kom till att bli studiens empiriska undersökningsurval.

3.1.3.1 Variablerna höginkomsttagare och män

Enligt materialundersökningen av demografiska faktorer tenderade män beskrivas ha mest hinder till att agera hållbart och samtidigt störst möjlighet att kunna bidra till minskad negativ klimatpåverkan. Män har bland annat visat sig ha en högre miljöpåverkan, tenderar äta mer kött, köra mer bil och vara mindre benägna att motiveras till HBF i jämförelse med kvinnor (Naturvårdsverket, 2019:12; Naturskyddsföreningen, 2017; Kollmuss & Agyeman, 2002). En omställning till växtbaserad kost menar Konsumentverket kommer påverka männens konsumtion mest (Konsumentverket, 2020:47). Variabeln *höginkomsttagare* baseras på forskning kring hur inkomst påverkar konsumtionsmängd där det påvisats finnas en korrelation där högre inkomst generellt leder till ett högre ekologiskt fotavtryck (Hubacek et al. 2017:368). Samtalsintervjuer med individer som innehar variablerna *hög inkomst* och *man* antogs utifrån denna teoretiska utgångspunkt kunna ge en bild i hur externa och interna faktorer påverkar individer som både har stora hinder till att förändra nuvarande levnadsvanor och samtidigt stora möjligheter att bidra till minskad klimatpåverkan. Urvalet ansågs kunna ge en intressant utgångspunkt ur ett forsknings- och samhällsperspektiv som sågs relevant för studien. Samtidigt

ansågs urvalet möjliggöra en spännande insyn av hur individens förutsättningar till HBF påverkas av mer än endast ekonomiska faktorer.

3.1.3.2 Generaliserbarhet kritiska fall

Studien kan ses ha valt ett strategiskt urval med en karaktär av kritiska fall. De valda fallen, höginkomsttagande män, kan både ses inge en kontext av *ogynnsamma omständigheter* och *gynnsamma omständigheter*. Gynnsamma omständigheter utgår från logiken: *om de teoretiska föreställningarna inte får stöd här får de sannolikt inte stöd någon annanstans heller* (Esaiasson et al. 2019:162). Här kan respondenternas kontext som höginkomsttagare ses gynnsam genom att individerna som intervjuas är ekonomiskt resursstarka. Ekonomiska möjligheter kan ses fördelaktigt eftersom hållbara alternativ ofta är mer kostsamma. Hypotetiskt vore det osannolikt att om höginkomsttagande individer inte ser sig ha de ekonomiska förutsättningarna att vidta HBF på grund av för höga ekonomiska kostnader vore det osannolikt att andra lägre inkomstklasser anser sig ha det.

Studiens syfte är inte att endast undersöka ekonomiska faktorer, det teoretiska ramverkets många faktorer gör att omständigheterna också kan ses ogynnsamma. Eftersom fallets kontext *man* uppges ha förutsagda hinder till HBF gör att teorin lätt kan bevisa hinder men utsätter teorin för hårdast tänkbara prövning att finna möjligheter. På så sätt kan den ses ta ett fall i en ogynnsam kontext där logiken är den motsatta: *om de teoretiska föreställningarna får stöd här får de sannolikt stöd även under mindre ogynnsamma omständigheter* (Esaiasson et al. 2019:162). Med andra ord, de möjligheter som kan leda till HBF hos fallen gör det sannolikt att de möjligheterna också kan stödjas av andra individer. Systematiken är däremot densamma. Fallen, höginkomsttagande män, som strategiskt urval kan ses vara individer som oavsett ogynnsamma eller gynnsamma omständigheter präglas av omgivningens förutsättningar att vidta HBF. Två faktorer kan antas påverka respondenterna redan, kön och inkomst, men mänskligt beteende beror på många fler faktorer. Interna och externa faktorer påverkar likväl respondenterna som den population som studien ämnar undersöka. Tillsammans med övrig empirisk materialinsamling antas detta empiriska urval kunna följa den mest grundläggande tankegången som möjliggör generaliserbarhet: *så länge vi undersöker ett fall som inte skiljer sig systematiskt från andra fall i populationen har vi grund för att tro att resultaten är generaliserbara* (Esaiasson et al. 2019:165).

3.1.3.3 Samtalsintervjuerna

Utifrån variablerna höginkomsttagare² och man³ kom sedan snöbollseffekten (Bryman, 2008:196) att nyttjas vilket innebär att kontakter med möjlig koppling till höginkomsttagande män förfrågades att kontakta dessa. I deltagarbrevet upplystes kriterierna kring inkomst och kön varav de ombads skicka JA-svar om kriterierna stämde in på dem. Detta kom till att resultera i ett urval av fem intervjupersoner som intervjuades under april 2021.

Intervjuerna var semistrukturerade, pågick genomsnittligen 70 minuter och genomfördes digitalt via videoverktyget Zoom till följd av nationella restriktioner kring fysiska möten under smittspridningen av SARS COVID-19. Den fysiska distansen mellan mig och intervjupersonen gav tydliga effekter på respondenternas uppförande. Exempelvis blev intervjumiljöer i en bil eller tidvis vandrande runt i hemmet genomförbara, miljöer som med fysisk närvaro rimligtvis inte hade varit acceptabla. Digitala intervjuverktyg riskerar visserligen att intervjupersonerna lättare distraheras av omgivningen eftersom annars centrala fokuseringspunkter såsom intervjuarens fysiska närvaro inte finns att tillgå. Ett fysiskt möte hade möjligen haft större fokus på mig, mitt kroppsspråk och uttryck men som likväl kunnat distrahera och påverka intervjupersonen. Det digitala verktyget upplevdes av mig som fördelaktigt eftersom det gav möjlighet att bemöta intervjupersonerna i en bekväm miljö utan kostsamma resor. Enligt min upplevelse gjorde intervjumiljöerna respondenterna mer benägna att filosofera och begrunda sina konsumtions- och levnadsvanor.

3.1.3.4 Intervjuguide

Som underlag för intervjuerna strukturerades en intervjuguide. Eftersom studiens syfte avser undersöka individers förutsättningar för HBF var frågorna utformade med hopp om att intervjupersonerna skulle kunna delge tankar, resonemang, idéer och känslor kring fysiska och psykiska vardagsupplevelser kopplat till HBF. Samtliga frågor utformades i syfte att lära känna respondentens beteenden och vad som kan tänkas påverka dessa. Exempelvis uppvärmningsfrågorna avsåg inte endast mjukstarta intervjun, de var också verktyg till att lära känna intervjupersonens sociala och fysiska levnadssituation. I kronologisk ordning gick uppvärmningsfrågorna över till konsumtionsvanors-avsnittet där lärprocessen tog ytterligare

---

² Efter grundskatteavdrag en årlig inkomst på 523 000 svenska kronor eller en månadslön på 44 700 svenska kronor (Skatteverket, u.å.)

³ Person som benämner sig själv vara man

steg närmare förståelsen av individens vardagliga beteenden och omgivning. Avsnittet Miljöupplevelser ställde kunskaps- och upplevelsefrågor kring klimatförändringar för att möjliggöra förståelse kring respondentens känslö- och kunskapsmässiga koppling till klimat- och miljöfrågor. Avslutningsavsnittet gav respondenten tillfälle att tillägga information eller funderingar. För mer detaljerad inblick i intervjuguidens struktur se Bilaga 1.

3.1.3.5 Kort presentation av intervjudeltagarna

Deltagarna är mellan 50-60 år och har mellan två till fyra barn. Fyra av dem bor i villa i ett villaområde, en i en mindre bostad med nära anknytning till ett villaområde. Distanser till närmaste stadskärna är för fyra av dem 1-2 mil, för en av respondenterna cirka tre kilometer. Alla respondenter har en till två bilar, alla benämner sig som allätare och upplever sig medvetna om att global uppvärmning orsakas av människans hantering av jordens resurser. Respondenterna har fått sina alias utifrån vanliga fritidssysselsättningar. De fem respondenterna refereras fortsättningsvis till Fiskaren, Samlaren, Löparen, Byggaren och Odlaren. Deras alias kan inte ses ge en direkt koppling till respondenterna, detta för att säkerställa deltagarnas anonymitet.

3.1.3.6 Forskningsetiska överväganden

Etiska överväganden har gjorts både före, under och efter kontakten med intervjudeltagarna för att eliminera att utsätta deltagarna för potentiella risker och skador. Samhällsnyttan kontra respondenternas välmående avvägdes ständigt under arbetet.

För att samtalsintervjuerna med respondenterna ska tjäna ett syfte i denna studie har det ansetts avgörande att dessa inte behandlas som representanter för samhällsgruppen höginkomsttagande män utan som representanter för individens förutsättningar att agera hållbart i ett högkonsumerande samhälle. Respondenterna har uppenbarligen vissa ekonomiska fördelar såsom en högre inkomst än medel- och låginkomsttagare vilket gör att de har större möjlighet än andra inkomstgrupper att ekonomiskt kunna bekosta varor till ett högre pris. Som det teoretiska ramverket benämner kring ekonomiska faktorer beror ekonomiska beslut inte endast av produkters prismässiga kostnader. Därav har intervjupersonerna behandlats på liknande förutsättningar som andra individer och antas påverkas på liknande sätt som resterande befolkning av exempelvis pris, normer och kulturellt sammanhang.

Eftersom mycket av dokumentökningen skedde under eller efter intervjuerna ägde rum uppenbarades vissa risker först i ett senare skede. En redan medveten risk var den bemötande känsloupplevelser av miljöförstöringar. Här var den inledande bedömningen att risken fanns att intervjupersonerna hade orosrelaterade känslor kopplade till klimatförändringar. Därför vidtogs åtgärder såsom att när destruktiva känslor uppenbarades skulle dessa inte vidröras mer än vad som ansågs nödvändigt för att besvara vilka känslor respondenten vanligtvis förknippar med miljöförstöring. Vid senare tillfälle uppenbarades en förhöjd risk för att intervjufrågorna kunnat påverka intervjupersonerna genom *the question behavior effect*. Studier har visat att beteenden kan påverkas genom att ställa frågor kring ett specifikt beteende (Kristensson, Wästlund & Söderlund, 2017:90). Det kan därför finnas en risk och chans att intervjudeltagarna påverkats av intervjufrågorna. Risken är att intervjufrågorna orsakat orosframkallande känslor såsom skuld eller dåligt samvete vilket kan påverka respondenternas psykiska och fysiska välmående. Dessa oroskänslor är allmänna, därav har ansvaret att skydda respondenterna från dessa inte ansetts ligga på studiens etiska ställningstagande mer än att inte påtala känslorna mer än nödvändigt. Chansen är att respondenterna genom intervjufrågorna motiveras till att agera eller resonera kring sitt eget beteende. Vad den etiska avvägningen lett till kan tydas i ett citat från en av respondenterna som i samtalsintervjun avslutningsvis tillade: *Jag känner mig lite som en halvmiljöskurk, jag får liksom lite dåligt samvete. Det kanske kan leda till att det är någonting som blir lite bättre.* (Byggaren)

3.2 Analytisk metod

3.2.1 Kritiskt teori och tolkning

Hermeneutikens huvudtema är att delen endast kan förstås ur helheten och helheten kan endast förstås ur delarna (Alvesson & Skoldberg, 2008:193). Hermeneutik ses relevant till studiens kontext eftersom individen inte påverkas av endast sig själv, denna är en del av sin verklighet som både skapas av och påverkar verklighetens strukturer genom indirekta och direkta handlingar. En av hermeneutikens analytiska metoder är den kritiska teorin som intresserar sig för hur mening presenteras i kulturella aspekter av samhället. Samhället behandlas som en helhet vars beståndsdelar inte kan behandlas enskilt utan beror och påverkas av varandra där ingen ges prioritet (Alvesson & Skoldberg, 2008:309). Detta analytiska förhållningssätt anses fördelaktigt för att studien kritiskt ska kunna tolka den verklighet som individen omges av och återskapar. Kritisk teori anses ge studien en nödvändig kritisk inriktning i hur individens

verklighet gestaltas och möjliggöra att analysera hur välmående och värderingar påverkar och skapar mening i dagens nuvarande strukturer. Ett sådant förhållningssätt ses också ge studien möjlighet att ifrågasätta vilka lösningar som kan komma till att överkomma dagens hinder. [...] *forskning utan ett kritiskt grundperspektiv leder lätt till ett för snävt fokus där forskaren fastnar i ytliga fenomen, konventionella föreställningar och/eller överstimulering från en massa data (sinnesintryck) varvid den kritiska udden går förlorad* (Alvesson & Sköldberg, 2008:349). Den kritiska tolkningen har gjorts i enlighet med Alvessons och Sköldbergs (2008:283) beskrivning av kritiskt tänkande:

(1) Identifiera och ifrågasätta de antaganden som ligger bakom vanliga sätt att varsebli, förstå och handla; (2) erkänna det inflytande som historia, kultur och social position har över uppfattningar och handlingar; (3) föreställa sig och utforska ovanliga alternativ som kan rubba rutiner och en etablerad ordning; (4) uppmärksamma olika, inte minst subtila, former för social dominans, och (5) vara tillbörligt skeptisk till varje kunskap eller lösning som påstår sig vara den enda sanningen eller det enda alternativet. (Alvesson & Sköldberg, 2008:283).

3.2.2 Tematisk analys

För att generera kritisk tolkningsanalys och bearbeta den empiriska datainsamlingen valdes ett analytiskt metodverktyg som underlättade tillförlitlig och trovärdig databearbetning. Efter granskning av olika analytiska metodverktyg ansågs tematisk analys lämplig utifrån studiens behov och förutsättningar. En tematisk analys ämnar fördjupa textens mening, undersöka och gestalta olika teman och identifiera de underliggande mönster som skapar dem (Nowell, Norris, White & Moules, 2017:6). Konkret har det inneburit en analytisk process av sex olika steg: (1) bekanta mig med inhämtad data; (2) generera initiala koder; (3) söka efter teman; (4) granska teman; (5) definiera och namnge teman och; (6) producera rapport (Nowell et al. 2017:4). Tematisk analys är fördelaktig när forskaren är ovan att koda och analysera en stor mängd data (ibid:8) vilket setts relevant utifrån studiens förutsättningar. Sökandet efter teman är något som förekommer inom flera analytiska metoder där den tematiska kritiserats för att inte kunna ge någon djupare analys (Bryman, 2008:528; Clarke & Braun, 2016:297). Här antas kritiskt teori kunna komplettera den tematiska och skapa en djupare analys av underliggande mönster. Tematisk analys stegvisa process ämnar uppnå tillförlitlig databearbetning och skapa

trovärdighet genom att tydligt beskriva resonemang vilket möjliggör att läsaren kan avgöra hur forskaren analyserat och tagit fram studieresultaten (Nowell et al. 2017:8).

3.2.3 Min roll

Enligt kritisk teori kräver forskningsprocessen att forskaren genomgår en självreflektion (Alvesson & Sköldberg, 2008:323). *Forskaren själv är fånge i sitt samhälle och dess förgivet tagna föreställningar* (Alvesson & Sköldberg, 2008:319). Undersökning av en kultur som är familjär för forskaren kan leda till att denna överser vissa beteenden just för att de är för bekanta för forskaren att upptäcka själv då denne är en del av kulturen som undersöks (Spradley, 1979:50). Som person är jag därav inte oberoende av mina egna föreställningar av vad som skapar mening i min egen verklighet. Utifrån Alvesson och Sköldberg [...] *finns ingen anledning att tro att dagens forskargeneration- när man påstår sig vara neutral- eller skriver som om man vore det (kanske trots erkännande att man inte ska vara det)- är bättre än tidigare forskare.* (Alvesson & Sköldberg, 2008:319). Med andra ord kommer analysen oavsett om jag är medveten eller omedveten om min egen roll påverkas av mina föreställningar och förförståelse kring individens förutsättningar att vidta HBF. För att underlätta studiens tillförlitlighet och trovärdighet ska följande avsnitt redogöra sådant som jag själv varit medveten om kan ha påverkat mig, samtalsintervjuerna och studiens utformning. Påföljande stycke redogörs för att möjliggöra transparens över hur min persona kunnat påverka studien.

Min roll kan beskrivas som svensk låginkomsttagande kvinna tillhörande den yngre generationen som kritiserar nuvarande klimatförändringsåtgärder. Efter tre års studier på institutionen för globala studier med inriktning humanekologi kan jag ses ha studieerfarenhet i kritiskt tänkande. Genom mina studier har jag indoktrinerats till en negativ attityd gentemot ekonomisk tillväxt och teknisk utveckling. Allteftersom studierna inom globalismens för- och nackdelar har fortlöpt har mina personliga värderingar utvecklats till att idag bestå av ett postmaterialistiskt och biosfäriskt altruistiskt förhållningssätt. Mitt kritiska tänkande har föranlett en personlig efterforskning till att testa huruvida nutida dominerande välmåendesnormer kan motarbetas. Det har gett mig personliga erfarenheter i vad som krävs av mig personligen för att genomgå HBF. Med det sagt har jag förhållit mig neutral gällande mina egna åsikter och ämnat distanserat min studie från min persona. Det som framförallt kan komma till att påverka studien är mina tidigare studier inom ämnet humanekologi där en viss förförståelse kring forskningens ställningstaganden gentemot dagens utveckling gör det lättare

för mig att kritisera än att uppmuntra olika sorters försök till att lösa globala utmaningar. Mina tidigare studier inom globala förhållanden och människans relation till sin omgivning kan därav ses inneha praktiker som kan beskrivas vara *laddade med teori och temporalitet* (Alvesson & Sköldberg, 2008:199).

3.3 Avgränsning och förtydliganden

Studiens arbete har gjort vissa avgränsningar för att kunna ses genomförbar inom studiens storlek och tidsram.

Som tidigare uppmärksammats har en jämförelse av demografiska faktorer såsom kön inte setts genomförbar i studiens analys. Andra intressanta demografiska faktorer hade kunnat vara religion, natursyn och världsbild (Gifford & Nilsson, 2014). Urvalsmöjligheterna kring respondenter var inledningsvis många eftersom vilken svensk som helst hade kunnat besvara frågor kring förutsättningar till HBF. Emellertid var det perspektiv på studiens begränsade möjlighet att intervjua fyra till åtta personer och utifrån det avgöra vilken grupp som utifrån forskningssynpunkt och samhällsnytta kunde anses vara det mest intressanta urvalet som avgjorde det slutgiltiga urvalsbeslutet. Avgränsningen resulterar i att studiens ram förlorar intressanta aspekter om exempelvis köns påverkan vilket sannolikt varit givande eftersom både dokumentökningar och intervjuerna påvisade könsmässiga skillnader. Dokumentökning visade däremot ingen konsensus kring vad det är som gör att det manliga könet tenderar att ha högre miljöpåverkan i jämförelse med det kvinnliga. Därav ansågs studiens förutsättningar att uppnå generaliserbara resultat genom demografisk jämförelse ogenomförbar och irrelevant för denna studie.

Vissa andra avgränsningar har gjorts i mån om tid. Det inbegriper bland annat intervjuernas utformning. Intervjutillfällena var begränsade till 60 till 90 minuters samtal vilket minimerade antalet frågor. Framförallt gjorde det att vissa beröringspunkter kring konsumtion fick prioriteras till de tre mest energikrävande: resvanor, matvanor och hushållning (Lehner et al. 2016). Dokumentökningen är begränsad till de artiklar och rapporter som ansågs mest relevanta för studien. Endast en liten del av tidigare studiers forskningsresultat nyttjas här vilket kan ses otillräcklig för att skapa en holistisk bild av individens förutsättningar för HBF. Forskning poängterar att beteenden är bundna till sin sociala kontext (Wang, 2017; Eom et al. 2016). Därav bör studien inte ses generaliserbar på andra kontexter än den svenska.

4. Resultat och Analys

Följande avsnitt redogör resultaten av studiens genomförda analys av den empiriska datainsamlingen. Detta presenteras i sju olika teman där varje tema påbörjas med en kort sammanfattning vilket efterföljs med beskrivningar av analysens resonemang.

Tema 1: Dagens bristande och mest värdefulla valuta: tid

Sammanfattning

Följande tema påvisar att dagens förutsättningar hindrar HBF eftersom det konkurrerar med individens mest värdefulla valuta: tid. Det skapar hinder för HBF då det inte bara krävs kunskap och medvetenhet för att vara miljövänlig, hållbara val tar idag mer tid än omiljövänliga. Analysen påvisar en relation mellan tid och HBF: *desto mer tidskrävande HBF uppfattas vara desto mindre sannolikhet för HBF*. Huruvida denna hypotes är generaliseringsbar undersöks inte vidare. Vad som påverkar respondenternas uppfattning av tid kan ses bero av flera interna och externa faktorer där framförallt institutionella faktorer, värderingar och prioriteringar berörs. Beskrivning av hur dessa relationer uppenbarats exemplifieras och redogörs nedan.

Hur tid påverkar HBF: Exempel Transportval

Byggaren och Odlaren har övervägt att ta kollektivtrafikstransport till arbetet men eftersom den är uppbyggd på ett sätt som uppfattas otillgängligt och otillräckligt benämns transportalternativet som krångligt och en förlust av både tid och pengar. Detta gör att primära motiv såsom Byggarens att få vardagsmotion till och från stationen och Odlarens att vara mer miljövänlig åsidosätts. Istället väljer respondenterna att ta fossildriven bil till arbetsplatsen. Båda menar att om kollektivtrafiken var bättre anpassade till deras arbetstider och boendesituation hade deras primära motiv efterlevts. Primära motiv förhindras här av selektiva motiv som tid och bekvämlighet. I deras fall verkar HBF hindras till följd av otillräckliga institutionella faktorer.

Institutionella faktorer kan förändra positiv attityd till en negativ vilket kan ge mer långtgående hinder för individens motivation till HBF. Fiskaren och Löparen har under en längre tid i sin respektive stad omgivits av omfattande ombyggnationer av kollektivtrafiknätet. Det som tidigare var ett vardagligt transportsätt som upplevdes bekvämt och smidigt har genom ombyggnationerna förändrat upplevelsen till krånglig och tidskrävande. Löparen uttrycker att

även om han tidigare upplevde kollektivtrafiken som bra har den temporära pandemi- och ombyggnationssituationen gjort att han antagligen kommer undvika kollektivt resande även i framtiden. Institutionella faktorer och nyutvecklade normer kring nutida resvanor kan därav ses påverka individers attityd, om denna är negativ kan det i sin tur förändra individens primära motiv.

Samlaren och Löparen har förändrat sina transportvanor till att majoriteten av gångerna cykla till arbetet. Anledningen är att det upplevs varken obekvämt eller tidsslösande, istället kan de få daglig motion som bidrar till bättre mental och fysisk hälsa. När Fiskaren frågas om varför han inte cyklar till arbetsplatsen verkar den huvudsakliga anledningen vara att han uppfattar det för ansträngande och tidsmässigt olönsamt. Alla respondenter menar att de inte kommer undvika flygresor i framtiden eftersom flyg är det minst tidskrävande transportsättet vid utlandsresor. Möjligheterna för HBF finns i exempelvis Samlarens fall där externa och interna faktorer gör det osmidigt och tidskrävande att använda transportsätt med högre negativ klimatpåverkan som bilkörning vilket gjort att Samlaren idag tar cykeln till jobbet:

Jag vill inte klappa mig på axeln, det är inte bara klimattänkande utan det är faktiskt också att det är smidigare. Det är så pass mycket bilar nu så att man känner sig mer osäker på om man hinner fram i tid om man tar bil. (Samlaren)

Transportering, hur individen bestämmer hur de ska ta sig från en punkt till en annan, verkar bero på externa och interna faktorer där det som hindrar HBF är när omiljövänliga alternativ upplevs ta mindre tid och bekvämlighet i anspråk än miljövänligare. Om transportsättet upplevs vara fördelaktigt både ur tids- och bekvämlighetsperspektiv är det sannolikt att det transportsättet väljs oberoende av dess negativa klimatpåverkan.

Dagens tidsförutsättningar

Konsumentverket benämner att konsumtion idag inte bara handlar om att tillgodose grundläggande behov utan utvecklats till en fritidssysselsättning. Dagens samhällsstruktur främjar en hög konsumtion där omgivningens digitalisering möjliggör att individer kan handla dygnet runt alla dagar i veckan i ett princip obegränsat utbud. För att konsumenten idag ska ta alternativ av miljöhänsyn krävs det att konsumenten själv lägger ner tid och energi på att jämföra olika alternativ. Detta kan ske genom exempelvis informationssökning om mer miljömässigt hållbara produkter (Konsumentverket, 2020:51). Tidigare forskning menar att klimatförändringar ofta uppfattas av individen som ett framtida hot vilket gör att problemet hamnar långt ner på prioriteringslistan. Istället prioriteras oftast problem som direkt påverkar individens vardagliga liv (Weme & Madsen, 2018:414). Miljövänligt beteende är ofta mer

kostsamt i nuläget och mer lönsamt i framtiden (Lades et al. 2021:2). Prokrastinering, att förflytta beslut till morgondagen, är något som ofta förekommer när individer behöver avväga nutida kostnader mot långsiktiga vinster (Sunstein, 2015:315). Detta kan ses stämma överens med respondenternas utsagor där den mest förekommande anledningen till att respondenterna inte tar mer hållbara val är för att de inte anser sig ha tiden. Dagens pusslande av att få matlagning, skjutsning, inköp, träning, arbete, fritidsintressen och sociala event att gå ihop prioriteras högre än HBF. Respondenterna menar att tid avgör varför exempelvis vissa av dem inte läser på kring deras negativa klimatpåverkan, att elbil inte köps och att varför vissa inte söker upp miljövänliga alternativ utan istället väljer de mer lättillgängliga och ofta mer miljöfarliga produkterna.

Tiden och meningen med att ha den

När respondenterna benämner varför tid ofta prioriteras högst lyfter Samlaren perspektivet till strukturell nivå. Han menar att anledningen kan ligga i att produktionen utvecklats för att minska behovet av arbetskraft samtidigt som arbete fortsatt vara en lika stor del av individens sociala identitet. Produktionsutvecklingen har gjort det mindre tidskrävande att arbeta samtidigt som synen på arbete blivit kvar i sin tidigare definition och samhällslig höga position. Med andra ord har vi samma krav på att individen ska arbeta samtidigt som individer tenderar eftersträva att vara lediga så mycket som möjligt.

Vi pratar ju om arbete och den som inte har nått arbete är arbetsLÖS, varför säger vi inte: den har evig semester? Samtidigt handlar hemskt mycket om hur du ska kunna spara tid hela tiden. [...] paradiset kännetecknas ju inte av att folk sitter och jobbar. "åh va härligt att det är full sysselsättning i paradiset". [...] Vi pratar om att vi ska leva hållbart och alla dom här sakerna och samtidigt har vi enorma krafter som bara handlar om att få dig att köpa en grej till. (Samlaren)

Dagens sociala struktur verkar normalisera att individen under dagens begränsade antal timmar både ska prioritera arbete och att vara ledig vilket kan förklara varför individer och samhället tycks leva i en konstant tidsbrist. Individens svårighet att få tiden att räcka till gör det svårt att även inkludera HBF särskilt om den uppfattas kräva tid och ansträngning.

På något sätt ska man få ihop allting, mina intressen som jag lägger tid på och sen så ska barnen skjutas och sen ska det handlas och laga mat och alltihopa så det känns liksom inte som att det finns utrymme för att börja med en sak till. (Byggaren)

Dagens utformning där konsumenten bär ansvaret att undersöka produkters miljöpåverkan och vilka alternativ som är mer hållbara (Konsumentverket, 2020:51) verkar leda till att hållbar konsumtion skjuts fram till då individen anser sig ha tid för det. Odlaren menar att han förväntar sig ha och kunna ta sig tiden att göra mer hållbara konsumtionsval när han är pensionär. Byggaren, Löparen och Fiskaren benämner att utifrån deras nuvarande levnadssituation kommer de inte prioritera mer tid på HBF än vad de är idag eftersom de inte anser sig ha tiden. Dagens förutsättningar tycks skapa en verklighet där individen för att bli mer miljövänlig måste uppoffra och gå emot marknadens, samhällets och sin egen värdering av tid. Slutsatsen är att dagens förutsättningar hindrar HBF på grund av att externa och interna faktorer idag gör att det tar längre tid att göra miljövänliga val medan omiljövänliga val är mindre tidskrävande.

Tema 2: Jag är i alla fall ingen klimatförnekare.

Sammanfattning

Följande tema beskriver hur befintliga sociala och kulturella faktorer tycks normalisera en syn på förändring som inte kan ses överensstämmande med vad som krävs för att undvika en global uppvärmning över 1,5 grader Celsius. Dagens uppsättning av normer skapar en bild av att det är rimligt att i ett visst omfång minska vissa av sina konsumtionsvanors negativa klimatpåverkan men orimligt att minska dem radikalt. Följande text beskriver hur några externa och interna faktorer gestaltas i dagens verklighet.

Nuvarande sociala jämförelse påverkar individens självuppfattning och HBF

Det är mer sannolikt att en person ändrar sitt beteende om förändringen uppfattas förståelig, relevant, meningsfull och givande. Det är sannolikt att en person är mer benägen att utföra beteenden om den observerat andra utföra ett sådant beteende (Abrahamse & Steg, 2013:1774). För att förstå vårt eget beteende i relation till andras jämför vi oss med varandra både uppåt och neråt i samhället. Den sociala jämförelsen gör det möjligt för individer att legitimera att ens beteende i jämförelse med andras varken anses vara otillräckligt eller för extremt utan tillräckligt och socialt accepterat (ibid: 1775). Respondenterna uttrycker allihop att de inte är klimatförnekare. Deras negativa attityd gentemot sådana tendenser uppges vara icke-eftersträvansvärda. Detta kan tydliggöra att när respondenterna jämför sig neråt i samhället jämför de sig med klimatförnekare. Extrema miljöbeteenden uttalas exempelvis vara: tydliga statements för miljön skull; sluta flyga; veganism; cykla till jobbet trots extrem ansträngning och; apokalyptisk världssyn. Dessa extrema beteenden tolkas här som att när respondenterna

jämför sig uppåt anses detta vara det som idag anses vara för mycket för att anses som socialt acceptabelt beteende. De två polariseringarna verkar ge respondenterna möjligheten att skapa en bild av hur deras eget beteende varken är för extremt eller otillräckligt.

[...] jag bedömer mig ändå vara medveten och i mån engagerad, jag är ingen förnekare i alla fall. (Löparen)

Respondenternas utsagor tyder på att ett socialt acceptabelt beteende kopplat till HBF är att individen minskar sin köttkonsumtion men inte helt avslutar den, det är tillräckligt att äta vegetariskt ibland och sedan göra medvetna köttkonsumtionsval. Det är tillräckligt att vara medveten om bilkörningens klimatpåverkan, att helt sluta köra bil eller inte ha en bil är onormalt. Det är legitimt att fundera över begagnade alternativ till nyproducerade produkter men inte oacceptabelt att sluta köpa nyproducerat trots kännedom om dess höga klimatpåverkan. Förklaringen till vad som skapar denna sociala konstruktion kan ses bero av många faktorer, nedan ges två exempel på hur externa och interna faktorer påverkar och gestaltas i det svenska samhället.

Orimlig förändring: Exempel Kött

Konsumentverket utredning visar att den svenska matvaruhandel ofta exponerar kött på ett framträdande sätt medan växtbaserade val är det utbud som exponeras sämst av hållbara konsumtionsval. Mataffärers utformning gör att om konsumenten inte aktivt letar efter alternativ till kött kommer individen rimligtvis ha svårt att hitta sådana produkter, vilket ställer extra krav på att individen själv gör en aktiv insats (Konsumentverket, 2020:43). Respondenternas svar pekar på att de antingen anser sig minskat sin köttkonsumtion eller gått över till att konsumera köttprodukter på ett mer hållbart sätt genom att exempelvis jaga eget kött eller köpa av andra jägare, köpa ekologisk kött från lokala bönder eller eftersöka miljömärkt kött i butik. Konsumentverket menar att Sverige och västvärlden har en stark köttnorm som gör att köttets närvaro anses självklart på den svenska tallriken. Kött kan ses vara förbundet med både svenskens värden, kultur och tradition (Konsumentverket, 2020:41). Alla respondenter klassar sig som allätare och ingen av dem upplever sig behöva minska sin nuvarande köttkonsumtion. När respondenterna får frågan om varför de är allätare kommer svar som invanda beteenden, att de alltid ätit det och att kött är gott. Flera av respondenterna har personer i sin omgivning som valt bort köttkonsumtionen, det verkar inte inspirera eller öka respondenternas individuella motivation att göra detsamma.

Jag har ätit oumph och sånt där och tycker efter ett tag att det smakar ungefär samma, om jag ska äta rådjur eller älg eller ko så är det väldigt olika smaker.

[...] I och med att jag dragit ner på köttkonsumtionen [...] så blir det som att jag unnar mig det, att andra ska dö för att det ska smaka gott. (Odlaren)

Löparen benämner att eftersom han har tillgång till bra kött har han svårt att se att hans köttkonsumtion behöver minska. Om möjligheten att köpa bra kött försvann uppfattar Löparen att han skulle överväga att införa en mer vegetarisk kosthållning. När institutionella faktorer försvårar tillgången till mer miljövänliga alternativ och sociala och kulturella faktorer gör det legitimt att fortsätta med en hög konsumtion verkar angelägenheten att vidta HBF vara relativt svag. Nuvarande förutsättningar gör att individen själv aktivt behöver frångår externa faktorer påverkan och prioritera en annan syn av välmående än den där kött förespråkas.

Rimlig förändring: Exempel Sopsortering

Samlaren och Byggaren menar att deras sophanteringssystem förändrats så att de idag måste sortera sina sopor i direkt anslutning till att de slänger sina vardagsoppor.

Ja vi är så illa tvungna. Vi har två stora soptunnor här utanför som står på garageuppfarten och varje av dom soptunnorna har liksom fyra kärl i sig och det är det sättet som kommunen har så det är inte så mycket att välja på. Det är liksom standarduppsättningen. (Byggaren)

Efter att Samlaren och Byggarens sophanteringssystem installerats har sopsortering blivit en naturlig del av deras hushållssysslor. Samlaren berättar att även om möjligheten fanns innan det nya sophanteringssystemet installerades till att sortera pappkartonger och liknande på återvinningsstationen längre bort gjorde uppfattningen av det som för ansträngande att hans hushåll inte orkade sopsortera. Idag uppfattar både Byggaren och Samlaren att de sopsorterar mer än tidigare. Fiskarens sopsystem har nyligen förändrats så att det inte längre är möjligt att sortera kompost vilket lett till att matrester idag slängs som brännbart. Respondenternas beteende poängterar som tidigare forskningsresultat att individer tenderar göra miljövänliga handlingar om omgivningen gör det lätt att utfärda sådana beteenden (Obaldiston & Schott, 2013:272). Konsumentverket (2020:21) rapporterar att betydelsen av normer minskar när det blir lättare att göra miljömässigt hållbara val vilket även kan tydas i exempelvis Samlaren och Byggaren som tidigare inte hade normaliserat sopsorteringsbeteenden. Institutionella faktorer kan alltså genom att göra miljövänliga beteenden mer lättillgängliga att utföra påverka individen till att ändra ohållbara handlingar till mer hållbara. Förbättring av individens förutsättningar att enkelt göra hållbara val framstår alltså som en möjlighet till HBF.

Sociala och kulturella normer verkar också möjliggöra HBF utan att institutionella faktorer förändras. Fiskaren, Löparen och Odlaren har alla primära motiv att sopsortera och upplever en

både social och personlig belöning i att göra det. Det kan vara anledningen till varför de till skillnad från Löparen och Byggaren inte behöver några bättre sophanteringssystem i direkt anslutning till hemmet utan finner det naturligt att åka eller gå iväg en längre bit för att sopsortera. Respondenterna verkar däremot inte kunna förklara hur det kommer sig att de sorterar sopor.

Ja det undrar jag också ibland, varför gör jag det, helt ärligt in the main scheme of things så kan jag fundera på vad det egentligen leder till. Men å andra sidan, varför skulle jag inte göra det för det liksom är lätt det jag gör. (Fiskaren)

Förklaringen kan ligga i att det i vissa sociala kretsar och i många västerländska länder har blivit en social och personlig norm att sopsortera (Jia & Yu, 2020:1). Handlingen att sortera sopor uppfattas lätt och det verkar inte finnas några ursäkter för att inte genomföra dem enligt Löparen, Odlaren och Fiskaren. Deras uppfattning av sopsortering som en oskriven regel poängterar att normer påverkar huruvida individens beteende kan uppfattas som bra eller dåligt. En norm kan således möjliggöra HBF om denna är utformad på ett sätt som gör att miljövänligt beteende anses mer socialt accepterat än omiljövänligt.

Det är nog en vana och det känns jävligt korkat å inte göra det, för vad kostar det mig, ingenting, och det kan bidra till att saker och ting hamnar bättre och lite mer rätt och det kan jag bidra med som individ. (Fiskaren)

Hur dagens sociala konstruktion av acceptabel förändring hindrar HBF

Om personer vet om att andra agerar på ett omiljövänligt sätt är det sannolikt att även de agerar omiljövänligt (Sunstein, 2015: 324). Konsumentverket menar att dagens svenska normer främjar både hög köttkonsumtion, bilinnehav och långväga resor (Konsumentverket, 2020:55). Det som idag hindrar HBF verkar inte bara vara att samhället främjar vissa omiljövänliga normer utan att normerna strukturerar en individuell uppfattning och attityd kring vilka förändringar som är lätta och därav rimliga (sopsortering) medan andra anses svåra och orimliga (avsluta köttkonsumtion). Befintliga förutsättningar tycks göra det mer förståeligt, relevant, meningsfullt och givande att uppoffra det som idag anses lätt medan det som för nuvarande anses svårt också kan ses höra ihop med extrema åtgärder vilket gör att radikal minskning anses för krävande och socialt olämpligt beteende både individuellt och kollektivt. Dagens förutsättningar gör det legitimt att institutionella faktorer förhindrar möjligheten att slänga osorterade sopor medan den underlättar köttkonsumtion. Vad som är hönan och ägget i denna ekvation kan vara svårttytt men mycket tyder på att externa faktorer har en stor påverkan i vad individen anser vara normalt och ett socialt accepterat beteende. Det kan också tydas att externa

faktorer normaliserar individens uppfattning kring att tillräcklig förändring är att vara medveten om konsumtionens höga negativa klimatpåverkan, till viss del minska omfattningen av den men inte helt avstå från onödig konsumtion.

Tema 3: Miljökunskap och miljömedvetenhetens möjligheter och hinder

Sammanfattning

Följande analys visar flertalet hinder till att individen idag ska motiveras till ett emotionellt förhållningssätt till klimatförändringar. Detta kan bland annat ses bestå av klimatförändringarnas stegvisa förändring, individens fysiska miljöupplevelser och tolkning av hur klimatförändringar beräknas påverka individens välmående. Sättet miljöinformation sorteras verkar inte gå emot respondenternas syn på verkligheten eller påverka deras materiella eller ekonomiska välmående signifikant. Analysen i resultatets tredje tema kan sammanställas till att HBF är svåruppnådd utifrån individens befintliga förutsättningar att gestalta klimatförändringarnas påverkan. Vad som föranlett dessa resultat redogörs nedan.

Fysiska upplevelser av klimatförändringar

För att få svar kring respondenternas miljömedvetenhet och känslomässiga koppling till klimatproblem frågades om de fysisk upplevt att klimatet förändrats och om deras uppfattning av detta påverkar deras agerande. Svaren var blandade och verkade bero på miljökunskap, möjlighet att jämföra kontraster och hur emotionell involvering påverkade tolkningen. Fågelarter som vanligtvis inte söker sig till Odlarens breddgrader har upptäckts i hans närområde vilket Odlaren tolkar som ett klimatförändringstecken. Byggaren har under 40 år märkt distinkta skillnader i tjälens tidslängd i skogsmarker. Från att med säkerhet ha tjäle flera månader under vinterhalvåret är det idag osäkert om tjälen stannar i ens en månad. Fiskaren upplever att fjälls trädgränser har förflyttats uppåt. Fiskaren, Löparen och Samlaren menar att de upplevt märkliga sommar- och vintersäsonger sedan de var små. Samlaren menar att temperaturförändringsstatistik inte tolkas som ett tecken på klimatförändring medan Fiskaren och Löparen bedömer detta som ett klimatförändringstecken.

Känslomässiga reaktioners påverkan på HBF

I Västerländska länder där klimatförändringarna ännu inte blivit fysiskt tydliga är det vanligt att effekterna upplevs som ett framtida hot vars konsekvenser inte kommer påverka individens egna välmående (Sacchi, Riva & Aceto, 2016). Liknande resultat kan ses hos respondenterna,

även när respondenterna upplevt sig ha uppfattad fysisk klimatförändring verkar detta inte skapa starka känslomässiga reaktioner som motiverar HBF. Byggaren benämner att klimatförändringarna inte oroar honom eftersom exempelvis förhöjda vattennivåer inte anses påverka hans hushåll. Liknande bedömer Odlaren att klimatförändringarna kommer skapa svält, torka och mänskligt lidande i Underutvecklade länder medan han förutspår att Västvärlden kommer hålla varandra om ryggen och klara sig. Fiskaren tillika Löparen benämner att förlusten av kalla vintrar kommer vara en personlig förlust eftersom det innebär mer slaskiga vintrar och sämre skidåkningsförhållanden. Klimatförändringarnas fördröjda effekter gör det svårt att själv uppleva hur konsekvenserna kan komma påverka ens tillvaro i framtiden (Busse & Menzel, 2014:415). Det är vanligt att individer uppfattar och underskattar risken att problem som drabbar andra kommer drabba individen själv. Människor tenderar istället vara orimligt optimistiska när det gäller att värdera hur de själva riskerar skadas av sina levnadsväl (Sunstein, 2015).

Upplevd kompetensbrist

När respondenterna frågas om varför de inte fördjupar sina kunskaper kring hur deras individuella konsumtionsval påverkar miljön är svaret för flera av dem entydigt: att gräva ner sig leder inte bara till kunskap, det leder till en kunskap som inte är lätt att använda och oftast leder till oros känslor.

Jo jag skulle nog kunna grotta ner mig i givet att jag prioriterar det. Nu har jag inte prioriterat det. Och sen finns det nog liksom en liten rädsla skulle jag tro i att förstå för mycket. [...] För att jag inser ju att jag kommer bli, att ju mer insatt man blir desto mer akut ser man att läget är och då blir valet ännu svårare kring: ska jag göra någonting mer än vad jag gör själv? Och ah det blir nån form av liksom dåligt samvete som jag just nu inte vill eller väljer att se riktigt. (Löparen)

Kognitiv dissonanst teori och den tidsmässiga fördröjningen mellan handling och klimatförändringar är inte de enda förklaringarna till varför respondenterna tolkar klimatförändringar som något som inte berör dem nämnvärt. Information verkar medvetet undvikas för att slippa känslor som dåligt samvete och skuld. Detta tyder på att flera av respondenterna har apatiska känslor kopplade till klimatförändringarna. Svaren pekar också på att det inte bara är forskare och miljöarbetare som regelbundet behöver utstå information kring miljöproblem (Kollmuss & Agyeman, 2002) utan att rationell distansering blivit en försvarsmekanism som även respondenterna använder för att undkomma orosframkallande känslor. Det kan däremot ses finnas en problematik i detta som respondenterna själva

uppmärksammar, att inte gräva ner sig i vad som orsakar miljöproblem hindrar uppkomsten av miljömedvetenhet.

[...] jag inser ju att om jag hade mer kunskap om sånt här så kanske jag skulle göra bättre val. (Byggaren)

Vissa av respondenternas nuvarande känslorrelationer till miljöförändringar verkar göra att de uppfattar att miljömedvetenhet sker på bekostnad av ens nuvarande mentala välmående. Flera respondenter väljer hellre miljö-omedvetenhet eftersom det möjliggör kvarvarandet i deras nuvarande levnadsstilar. Mer miljöinformation riskerar leda till oros känslor och följas av krav på förändring.

Komplexiteten kring ansvarstagande

Alla respondenter kommer återkommande tillbaka till komplexiteten i allt, både gällande klimatproblem och lösningar av dem. De flesta respondenterna menar att HBF kan göra skillnad men att resultatet av deras individuella förändring är begränsad. Det krävs mer än att de som individer ändrar sina konsumtionsbeteenden. Politiska, internationella organisationer och samhällseliga miljöengagerade aktörer menar flera respondenter kan uppnå förändring av dagens negativa klimatutveckling. Hoppet för förändring ligger även hos den yngre generationen.

Det är mäktigt, man hoppas att de unga arga, det va ju vi också en gång i tiden, att de inte blir gamla trötta utan att dom nu får ärva skiten, eller ni får ärva skiten. Men man fylls av att det finns en kraft och förhoppning. (Odlaren)

Odlaren ska däremot inte ses delegera hela ansvaret på den yngre generationen, han erkänner själv sitt personliga ansvar i att minska sin negativa klimatpåverkan. Delegering av olika slag verkar vara en återkommande strategi hos respondenterna men där ingen specifik aktör bär hela ansvaret. Respondenternas förståelse av klimatproblem verkar istället leda till en slags global delegering där alla bär ett ansvar för att förändra ohållbara livsstilar till hållbara. Ansvarsdelegeringen, som kan ses vara i konsensus med FN:s egna version på hur globala problem ska lösas (FN, 2015), verkar visserligen rättfärdigad men också skapa hinder för att individen själv ska inleda utvecklingen av HBF. Globaliseringen verkar möjliggöra en social jämförelse (se s.33) av ansvarstagande på global nivå. Det tycks leda till att flera respondenter ursäktar sitt bristande ansvarstagande i att förändra sina ohållbara levnadsvanor med att förändringsansvaret inte ligger på endast dem. Sammantaget kan respondenterna ses både omedvetet och medvetet tolka klimatinformation på ett sätt som gör att respondenterna inte behöver genomgå en HBF som förändrar nuvarande livsstilar. Detta antas begränsa HBF

eftersom nuvarande förutsättningar inte tycks möjliggöra att kognitiva och affektiva förmågor används på ett sätt som tillför ökade möjligheter till HBF utan snarare förhindrar den.

Tema 4: Pandemin som exempel på mänsklighetens krisuppfattningsförmågor

Sammanfattning

Denna analys redogör hur den pågående pandemi kan gestalta hur externa och interna faktorer påverkar individens förutsättningar för HBF. Analysen visar att respondenternas tro på människans och samhällets kollektiva förmåga att hantera krissituationer möjliggör fortsatt distansering av framtida problem vilket begränsar HBF. Dagens förutsättningar försvårar förståelse av vad individuella beteenden ger för konsekvenser. Mänskliga förmågor att delegera och distansera sig från klimatproblem både genom vardagliga samtal och handlingar har efter egen analys framtagits som hinder för HBF. Vad som föranlett till dessa resultat beskrivs nedan.

Tron på människans och samhällets kollektiva förändringsförmåga

Pandemin har uppenbarat hur mänskligheten vid en global utmaning ställer om, förändrar och anpassar livsstilar utefter en pågående kris (Goymann, 2020). Tron på människans förmåga att ställa om är något som både Samlaren och Löparen uttrycker känna en tillit inför även när det gäller klimatet.

Men när samhället kommer till nån form av brytpunkt där det här tar överhanden då tror jag att det kan gå ganska fort och att då by miracle så kommer det skapas nånting som tar hand om det här. (Löparen)

Jag tror till viss utsträckning att det krävs lite mer kniven på strupen, det finns ju mycket sånt genom århundradena att det är när det väl gäller som man verkligen gör saker. (Samlaren)

Tron på samhällelig förändring när det väl gäller verkar göra att respondenterna kan distansera sig själv från ansvaret att enskilt genomföra drastiska förändringar av levnadsvanor.

Aktuellt exempel på när människans förmågor brister

Dagens pandemi ger ett aktuellt exempel på hur individens kognitiva och affektiva förmågor förhindrar individuell beteendeförändring. Pandemin kan uppenbara att det är först när vi ser effekterna av mänsklighetens hantering av naturens resurser och när samhällen konkret drabbas som det inleds regleringar och normer med mål att förändra mänskligt beteende. Forskare och organisationer hade innan utbrottet av SARS Covid-19 länge varnat för att mänsklig

hanteringen av jordens resurser såsom genom regnskogsskövling och hantering av vilda djurarter riskerar orsaka virus som sprider sig globalt (Goymann, 2020:593). Trots detta sker den snabba samhälleliga och individuella förändringen av livsstilars utformning i Sverige först när SARS COVID-19 brutit ut inom landet. Respondenterna uttrycker att pandemin uppmärksammat hur gamla vanor idag känns obegripliga och en attitydförändring genom nya sociala normer.

[..]det tror jag är tydligt för alla nu när man ser alla struntresor man hållit på med tidigare som bara blir jobbigt för en själv, det är inge kul å hålla på å resa, det tar bara tid och det kan man lösa på annat sätt. Och folk har vant sig genom pandemin att faktiskt göra det på annat sätt, att snacka över Zoom å sådär.
(Fiskaren)

Pandemin kan således belysa möjligheterna med hur mänsklig beteendeförändring kan ske snabbt både lokalt och globalt. Det ger också en bild av den problematik som människans affektiva och kognitiva förmågor består av och som hindrar HBF. Om snabb samhällelig förändring först sker när klimatförändringarna blivit såpass inhemska konkreta att individer i västvärlden reagerar, då är det antagligen utifrån klimatforskarens nutida klimatförändringsprognoser (Lenton et al. 2019) försent att rädda planetens ekosystem. Respondenternas utsagor uppmärksammar att individen inte verkar redo att agera och förändra sina levnadsstilar förrän det går att observera att andra i den sociala omgivningen också gör det. Pandemin belyser även hur nationers beslutsfattare plötsligt är benägna att tömma stadskassorna när problemet är fysiskt på plats i den inhemska nationen istället för att göra det förebyggande innan krisen bryter ut (Goymann, 2020:593). Respondenternas positiva attityd gentemot kollektivt agerande kan på så sätt ses stämma överens med hur samhället förändras under kris, först nu när ”kniven är mot strupen” förändrar högkonsumerande samhällen sina beteenden både snabbt och effektivt. Om denna optimism kvarstår kan det innebära att det är först när klimatkrisen konkret gestaltar sig i Sverige som politiker, individer och samhället verkar redo att tillsammans ändra sina levnadsvanor. Även om pandemin har gett individer en upplevelse av samhällets beredskap att ställa om i en nutida kris (Klimatrådet, 2021:49) antas här att fortsatt optimism och tro på att mänsklig motståndskraft uppstår av sig själv leda till en distansering som hindrar att HBF sker idag.

När hoppet riskerar vara det sista som lämnar människan

Pandemin kan lära mänskligheten om hur mänskligheten från individuell till global nivå kan åtgärda akuta problem. Det kan ge nödvändiga lärdomar i att förhindra att kommande kriser

undviks innan de konkret uppstår. Nuvarande politiska miljöagenda verkar inte inbegripa begränsad import av brasilianskt kött eller begränsa svenska bönders användning av djurfoder från sojaplantage (Naturskyddsföreningen, u.å.b; Klimatpolitiska rådet, 2021). Med andra ord är viss svensk konsumtion som bidrar till det som orsakar pandemier och global uppvärmning ännu inte åtgärdade. Idag verkar förståelsen kring SARS COVID-19 spridning uppmanas bestå av mänsklig kontakt som kan förhindras av handtvättning, social distansering och vaccination (Folkhälsomyndigheten, 2021). Dagens förutsättningar ger möjlighet att begränsa orsaken till samhällslig smittspridning men mer begränsade möjligheter att samtidigt förstå vad som orsakar pandemier och hur individer kan göra för att förhindra det. Diskussionen mellan individer och myndigheter kan således ses förhindra HBF eftersom förståelsen mellan vad som orsakar klimatförändringar och pandemier inte aktivt påtalas. Den samhällsliga diskussionen och politiska debatten kring klimatförändringar i västvärlden förhindrar att den uppfattas som en pågående akut kris (Sacchi, Reva & Aceto, 2016:68) vilket även kan tydas i Sverige. Flera respondenter tycks istället för att själva agera vänta på att samhällsliga trender eller aktivister ska leda dem och samhället åt rätt håll. Samtidigt verkar politiken och producenter vänta på att individen ska vägleda den hållbara konsumtionsutvecklingen (Wilén & Taipale, 2019). Det nuvarande hoppet hos människan att mänskligheten en dag ska visa vad de går för verkar idag leda till en kollektiv handlingsförlamning på individuell till global nivå. Detta verkar försvåra HBF och att aktörer tar egna initiativ till hållbar utveckling. Denna distansering är oroväckande eftersom forskning om ekosystems irreversibla förändring (Lenton et al. 2019; IPCC, 2018) begränsar möjligheten att kommande kriser kan åtgärdas med hoppet om att återgå till det normala. Sammantaget kan pandemin uppenbara att mänskligheten kan förändras snabbt på lokal och global nivå men att nuvarande hoppfullhet snarare stjälper än hjälper uppkomsten av HBF.

Tema 5: ”Pengar är inte ett problem”

Sammanfattning

Analysen i tema fem beskriver hur dagens förutsättningar skapar ekonomiska hinder för HBF. Dagens ekonomiska hinder leder till att individen behöver värdera andra lönsamheter högre än ekonomiska kostnader för att välja mer miljövänliga alternativ. Analysen drar slutsatsen att högre inkomst ger ökad möjlighet för HBF medan en lägre inkomst sannolikt försvårar köp av miljövänliga varor på grund av dagens höga prisskillnader. Rubriken ”pengar är inte ett problem” är taget från uttalanden flera respondenter gjorde när de beskrev sin ekonomiska

livssituation, följande analys beskriver hur pengar problematiserar uppkomsten av HBF. Hur externa och interna faktorerers påverkan kan exemplifieras i individens befintliga miljö redogörs nedan.

Det är dyrt att vara hållbar

Dagens hållbara alternativ är nästan alltid dyrare och ibland avsevärt dyrare jämför med ohållbara. Vad gäller livsmedel är svenska produkter oftast något dyrare, de avsevärt dyrare produkterna är exempelvis ekologiskt kött, naturbeteskött och växtbaserade produkter (Konsumentverket, 2020:44). Konsumentverket rapporterar att priset framförallt hindrar svenskar att göra mer miljövänliga konsumtionsval när miljövänliga produkter är markant mycket högre än omiljövänliga. Marknader där priset mellan att vara mer eller mindre hållbar upplevs vara som störst är vid köp av ny bil, bröd/spannmålsprodukter och frukt/grönsaker (ibid:49-50). Konsumentverket menar:

Att pris visar sig som det största hindret på dessa marknader kan indikera att konsumenterna har relativt god kännedom om det utbud av alternativ med mindre miljöpåverkan som finns på dessa marknader. Här kan konsumenten ha övervägt miljömässigt bättre alternativ, men konstaterat att dessa produkter varit dyra i förhållande till de mindre miljömässigt hållbara produkterna. Prisskillnaden har gjort det svårt att agera utifrån miljöhänsyn. (Konsumentverket, 2020:36)

Utifrån respondenternas utsagor kan Konsumentverkets teori ses överensstämja med deras beskrivna verklighet. Byggaren menar att en elbil anses alldeles för dyr i jämförelse med andra och Samlaren menar liknande att valet av bil berodde på en kombination av ekologi och ekonomi vilket gör att han idag har en fossildriven bil. Odlaren som planerar byta ut den nuvarande fossildrivna bilen mot en elbil menar att det beror på att de ekonomiska förutsättningarna har förbättrats. Löparen uttrycker att trots hans primära motiv är att köpa ekologiska livsmedel frångås ibland den principen:

[...] men ibland blir jag för snål för det är så signifikant mycket dyrare och jag tänker att det kanske inte spelar någon roll. (Löparen)

Därav kan nuvarande förutsättningar hindra HBF om individen upplever priset för hållbara alternativ som högre än vad denna är beredd att betala.

Inkomstskillnader skapar individuella skillnader till HBF

Respondenterna menar att deras inkomst möjliggör känslan att de till skillnad från de som behöver oroa sig för pengar har möjligheten att bekosta dyrare alternativ. Både respondenternas och Konsumentverkets rapportering (2020:50) pekar på att dagens priser på miljövänliga alternativ gör att HBF blir en inkomstfråga.

Jag är sjukt tacksam för att jag har den möjligheten men det finns många familjer som inte har den möjligheten som kanske har ännu mer ångest över det där. Det går liksom inte att köpa ekologiska produkter för att det blir så sjukt mycket dyrare om man dessutom är en större familj med mera. (Fiskaren)

Valet mellan det dyrare miljövänliga alternativet eller det billigare omiljövänliga beror också på individens uppfattning kring vad denna är beredd att betala för att vara mer eller mindre hållbar. Byggaren menar att det är obegripligt varför han ska köpa kycklingfiléer för hundra kronor kilot när det finns mycket billigare alternativ. Resterande respondenter menar att de åtar sig den extra kostnaden för olika miljömärkningar för att de ekonomiskt kan och finner andra vinster täcka den ekonomiska kostnaden. Löparen, Samlaren, Odlaren och Fiskaren menar att de genom sina konsumtionsval ser tillfälle att bidra till en bättre utveckling. Däribland bemöts deras konsumtion kunna bidra till förbättrade förhållanden för bland annat svenska företag, marknaden för närodlad och ekologiskt odlad mat, lokala bönder, djuren och naturen. Detta uppges vara anledningar till varför de vid högt pris ofta prioriterar den sociala vinsten över den ekonomiska kostnaden. Respondenterna som upplever sig göra medvetna konsumtionsval uppfattar maten smaka bättre och bidra till bättre samvete. Dessa respondenter verkar vara i en social omgivning med liknande värderingar vilket kan göra att de till skillnad från Byggaren prioriterar de sociala fördelarna högre än de ekonomiska kostnaderna och gör således dem beredda att betala mer. Varför vissa respondenter väljer miljövänliga, dyrare, alternativ verkar inte endast bero på prisskillnaden utan individens prioriteringar som i sig beror på värderingar, attityder och kontrollkänsla. Det som möjliggör HBF verkar vara när andra värderingar prioriteras högre än den ekonomiska kostnaden.

Individer som inte har de ekonomiska möjligheterna respondenterna har sitter rimligtvis i en mer begränsad ekonomisk situation. Uppkomsten av HBF blir således en inkomstfråga där mindre inkomst ger större hinder till HBF på grund av att tillgången till att bekosta de dyrare hållbara alternativen är mer begränsad. Dagens förutsättningar skapar därav ett ojämlikt utgångsläge. Även om alla individer skulle vilja genomföra HBF skulle inte alla idag ha samma tillgång till hållbara konsumtionsalternativ till följd av att dagens hållbara alternativ är så signifikant mycket mer kostsamma än omiljövänliga.

Tema 6: Hinder och möjligheter med dagens utbud och efterfrågan

Sammanfattning

Följande tema redogör en analys kring hur nuvarande marknadsutbud påverkar konsumentens förutsättningar för HBF. Resultatet kan sammanfattas till att nuvarande omständigheter inte är utformade utefter de förhållanden som respondenterna och människan efterfrågar för att underlätta hållbara vardagsbeslut. Påföljande analys beskriver hur några interna och externa faktorer påverkar individens beslutsfattande och HBF.

Befintlig handelsmiljö

Naturvårdsverket menar att förväntningarna på konsumenten är höga och att miljömedvetenheten i allmänhet är relativt hög, däremot saknas ofta strukturer och resurser som gör det möjligt för konsumenten att göra val och aktiviteter som är miljöanpassade (Naturvårdsverket, 2015:11). Konsumentverkets undersökning visar att det inte finns någon handelsmarknad där svenska konsumenter upplever goda möjligheter att göra miljömässigt hållbara konsumtionsval (Konsumentverket, 2020:48). Undersökningen visar att de svåraste konsumtionsvalen utifrån miljöhänsyn är böcker/tidningar, fordonsbränsle, begagnad bil, paket/charterresor och flyg. De lättaste konsumtionsvalen utifrån miljöhänsyn är vitvaror, frukt/grönsaker, bröd/spannmål, el och kött (ibid:30). Det individuella intresset för hur konsumentens konsumtionsval påverkar klimatet är relativt stort i Sverige och intresset för miljöfrågor har växt mellan 2008 och 2018 (ibid:52).

Miljökunskapen hos respondenterna uppfattar jag som relativt hög. Det finns kännedom kring exempelvis växthuseffekten och svenskars konsumtionsvanors miljökonsekvenser. Respondenterna uttrycker trots detta sin miljökunskap som otillräcklig och uttrycker sådant som påvisar att de upplever en bristande miljömedvetenhet. Fiskaren tillika Odlaren, Samlaren och Löparen uttrycker det relativt enkelt att i matvaruaffärer uppfatta olika märkningar och produkters produktionsland men svårigheter att avgöra det mest hållbara alternativet.

[Det jag] kan stå och irritera mig för att jag inte riktigt vet, det är om jag ska köpa nån jävla ekologisk gurka från Spanien istället för att köpa en vanlig jävla gurka som inte är ekologisk från Sverige [...] varför ska jag köpa en gurka från Spanien för? Det känns lite meningslöst även om den är ekologisk. (Fiskaren)

Ungefär 60 procent av svenskars konsumtion består av produkter som producerats utomlands (Konsumtionsrapporten, 2019:60). Respondenterna tillika forskningsresultat påpekar att den

stora distansen mellan konsumenten och producenten försvårar konsumentens förmåga att uppfatta de sociala och ekologiska effekterna av sin konsumtion (Preiss, Charão-Marques & Wiskerke, 2017:23; Sacchi et al. 2014). Dagens distanser tycks förhindra individens kognitiva och affektiva möjligheter att förstå effekterna och uppleva för- eller nackdelar av att göra mer eller mindre hållbara val. Respondenternas utsagor visar att detta gör det svårare att uppleva en intern kontrollkänsla. Dagens olika varumarknader verkar leda till att konsumenten får basera sina val utifrån egen uppfattningsförmåga och kunskaper, något som enligt respondenternas utsagor gör att valen baseras på vad som känns rätt för dem.

Går det att lita på?

När företag överdriver produktens positiva egenskaper kallas detta för greenwashing, något som Konsumentverket menar förekommer på den svenska handelsmarknaden (Konsumentverket, 2020:15). Respondenterna verkar ha tillitsvårigheter till marknaden till följd av respondenternas upplevelse av företags bristande transparens. Klimatkompensation uttrycks vara en av dessa greenwashing-verktyg där Byggaren och Samlaren benämner hur det får dem att betvivla företagets försök att vilja agera hållbart.

[...] istället för att göra någonting bra så köper man sig fri. Vi löser inte våra problem utan vi betalar för att bli av med dem. (Byggaren)

Samlaren benämner sig ha ett cyniskt förhållningssätt till olika producenter. Hans cynism gör att Samlaren idag försöker konsumera närodlade livsmedel både för att stötta lokala bönder men även för att kunna kontrollera vad hans konsumtion bidrar till. Ett skeptiskt förhållningssätt till marknaden verkar finnas hos alla respondenter som gör att vissa väljer att lita på miljömärkta produkter och andra inte. Byggaren menar sig inte ha tillräcklig kompetens kring vad olika märkningar betyder vilket gör att han sällan motiveras att välja sådana produkter. Resterande respondenter uttrycker sig till mestadels köpa så mycket miljömärkta produkter som möjligt, framförallt i mataffären. Oavsett verkar alla respondenter uppleva en kompetensbrist men som för ingen av dem leder till att motivera undersökning av miljömärkningarnas eller produktens egentliga miljöeffekter.

Utbud och efterfrågan

Konsumentverkets (2020) och respondenternas beskrivningar visar att svenska konsumenter har svårt att lita på och värdera olika konsumtionsvals klimatpåverkan utifrån den produktinformation som ges på dagens handelsmarknader. Konsumentverkets undersökning

visar att tillgången till trovärdiga märkningar eller tillräcklig miljöinformation idag inte upplevs av svenska konsumenter (Konsumentverket, 2020:35). Den fria marknaden som ska basera sitt utbud utefter kundernas efterfrågan kan ses vara i en situation där svenska konsumenter har svårt att kommunicera till producenter vad de efterfrågar. Konsumentverkets undersökning och respondenternas svar påpekar att konsumenten i viss mån vill göra hållbara val men inte vet hur, vilket kan ifrågasätta om dagens utbud verkligen gestaltar det konsumenter efterfrågar.

Det mest använda sättet beslutsfattare påverkar individers beteende på är genom att ge information (Lehner et al. 2016; Weme & Madsen, 2018:425-426). Det sker även på handelsmarknaden där förpackningar kan ha flera olika märkningar och certifieringar vilket ställer höga kunskapskrav på konsumenten att avgöra vad som är hållbart och eftertraktat hos en produkt. Ett överflöd av kunskap eller för komplex sådan kan begränsa konsumentens möjligheter att göra miljöval (Konsumentverket, 2020:14). Förståelsen av mänsklig tankeverksamhet kan förstås som tvådelad där snabba, automatiska och intuitiva tankar görs i *system ett* och långsamma, medvetna val görs i *system två* (Lehner et al. 2016:168). System ett bygger på tumregler och mentala genvägar som styr stora delar av individens vardagliga rutiner. System två nyttjas när individen ska ta viktiga livsbeslut som kräver att flera kriterier och variabler undersöks och utvärderas. System två kräver således mer mental ansträngning än system ett. Dagens förutsättningar som lägger ansvaret på konsumenten att själv aktivt söka information och utvärdera den kräver att individen nyttjar system två (ibid). Detta försvårar individens möjlighet att ta hållbara val eftersom det kräver en stor mental ansträngning, en ansträngning som idag inte alltid görs. Undersökning kring detta visar att 45 procent av våra val tas utan aktiva reflektioner (ibid). Därav kan dagens förutsättningar skapa hinder för HBF eftersom dagens handelsmarknader inte tycks vara utformad på ett sätt som underlättar individens möjligheter att göra hållbara konsumtionsval.

Tema 7: Dagens möjlighet att observera och uppleva HBF

Sammanfattning

Tema sju redogör en analys över hur individens uppkomst av HBF påverkas av andras beteenden. Analysen tyder på att sannolikheten att individen vidtar HBF är större om individen är omgiven av en närmaste krets som har en positiv attityd gentemot HBF. Sannolikhet för HBF är mindre om individen har en närmaste krets med en negativ attityd gentemot HBF. Följande avsnitt redogör några upplevelser av HBF och hur dessa påverkar fortsatt utveckling och reproducering av sådant beteende.

Inledning

Av de fem respondenterna kan Byggaren ses ha flera hinder till HBF samt relativt låg angelägenhet att motiveras till HBF. Respondenten Odlaren verkar ha en relativt hög motivation till HBF och vara angelägen att vidta HBF i fortsättningen. Odlarens relativt höga angelägenhet att vidta HBF i jämförelse med Byggarens lägre kan förklaras av hur de påverkats av tidigare upplevelser av HBF, upplevd kontrollkänsla och deras närmaste krets. Exempel på hur detta artar sig i Odlaren och Byggarens fall beskrivs nedan.

Utveckling av HBF

Forskning kring hur barns benägenhet för HBF påverkas av föräldrarnas beteenden har visat att om föräldrar agerar miljövänligt framför barnen är uppkomsten av HBF mer sannolik än om föräldrarna endast säger till barnen hur de ska göra (Jia & Yu, 2020:6). Om föräldrar och barn tillsammans genomför miljövänliga aktiviteter som konkret visar hur individen kan vidta HBF och uppmuntrar diskussion om konsumtionsvanors miljökonsekvenser kan skapa positiva effekter som reproducerar HBF. Då barn lär sig HBF av sina föräldrar är det sannolikt att även föräldrarna upplever positiva resultat av deras arbete och fortsätter utveckla HBF (ibid). Forskning om sociala läroprocesser visar att information har större sannolikhet att påverka individens beteende om någon inom den närmsta kretsen förser den informationen i jämförelse med om det exempelvis är en svagt bekant eller utomstående. Det är också större sannolikhet att individer tar till sig information om de tycker om eller känner samhörighet med personen (Abrahamse & Steg, 2013:1774). Om en person observerar hur en annan person gör något och handlingen upplevs leda till ett positivt resultat är individen själv mer benägen att vidta liknande beteenden (Weme & Madsen, 2018: 415). Med andra ord kan svenska ordspråk som ”en blir som en umgås” och ”en lever som en lär” tyckas stämma överens med hur mänskligt beteende uppstår och utvecklas.

Odlarens närmaste krets vidtar HBF på många sätt, både hans föräldrar, svärföräldrar, fru och barn har gett Odlaren möjlighet att observera hur andra genomför HBF och själv erfarit positiva resultat av det.

Både mor och far var väldigt miljömedvetna [...]. Dom hade det inte så himla fett men de byggde hus, de va bland de första med treglasfönster och bergvärme. Det var även svärmor och svärfar. Svärfar var ingenjör och han tänkte också i de här banorna hur kan man på ett effektivt sätt kan spara på energi. (Odlaren)

Odlarens positiva erfarenhet kan vara anledning till varför han påvisar en positiv attityd gentemot HBF. Förutom den närmaste kretsens positiva påverkan har han även erfårit en personlig belöning som verkar stärkt hans interna kontrollkänsla. Exempelvis har Odlarens initiativ att installera solpaneler gett honom en positiv upplevelse av minskade elavgifter och en besparing av 157779 kilo koldioxid, motsvarande 471 planterade träd enligt hans solpanelsapplikation. Idag genereras 13 megawattimmar egenproducerad elektricitet och hushållningen har anpassats utefter solcellsproduktionens kapacitet. Hushållsapparater som disk- och tvättmaskin används idag istället under soltimmarna, en beteendeförändring inom familjen som Odlaren beskriver har skett utan större ansträngning. Odlaren är också direkt omgiven personer med andra kostvanor än hans som gör att han vardagligen äter vegansk eller vegetarisk mat.

Byggaren benämner att han inte känner en enda person som skulle kunna tänka sig att uppoffra sin nuvarande bekvämlighet för miljöns skull. De gånger han försökt påtala till sin närmaste krets att bli mindre energislösande genom exempelvis mindre matsvinn och lampsläckning eller försökt diskutera med barnen kring klimatförändringar verkar gett honom negativa erfarenheter.

Och då säger de att det är helt meningslöst pappa, det är redan kört. [...] Då tänker jag att jag ska försöka övertala dem men det misslyckas. [Byggaren menar att barnen säger] ”Det är redan kört, det kommer inte gå att lösa, det är ingen idé att göra någonting det kommer ändå inte att lösa sig”. (Byggaren)

Byggarens möjlighet att observera hur HBF ger positiva resultat både genom indirekt och direkt påverkan kan förklara varför han i jämförelse med Odlaren har en negativ attityd gentemot HBF. Byggaren har under de senaste åren haft möjlighet att observera HBF vilket kan påvisa hur en individs egna förändring kan reproduceras på andra. Ett av Byggarens barn har övergått till vegetarisk kost som han menar inte går bra ihop med familjens nuvarande höga viltköttkonsumtion. Barnet bor inte hos Byggaren vilket gör att det främst är när barnet besöker som resterande familjemedlemmar anpassar middagar till vegetariska. Byggaren benämner att de tidigare aldrig haft en röd lins eller testat växtbaserade produkter såsom de gör nu. Upplevelsen av vegetarisk kosthållning benämns som positiv men uttrycks inte motivera Byggaren till att vilja äta mer vegetariskt.

Andra faktorer som påverkar HBF

Naturen är viktig för både Byggaren och Odlaren som tillbringat mycket tid i naturen. Däremot skiljer sig sättet de nyttja naturen på vilket kan förklara Byggarens lägre tendens till HBF och Odlarens högre. Generellt pekar individer som föredrar en konsumtionsrelaterad

utomhusaktivitet såsom fiske och jakt ha en högre benägenhet att vara mindre miljöengagerade än individer som föredrar icke-konsumtionsrelaterad utomhusaktivitet såsom vandring (Gifford & Nilsson, 2014:147). Detta kan ses stämma överens med Odlaren som beskriver att han vandrar och umgås i naturen medan Byggaren vanligtvis jagar eller brukar skog i natursammanhang.

Individer tenderar att aktivt engagera sig för hållbar konsumtion om de bekymrar sig för miljön, är miljömedveten och upplever miljövänliga handlingar värdefulla och effektiva (Wang, 2017: 1140). Odlaren som uttrycker sig upplevt och uppfatta att hans miljövänliga handlingar gör skillnad visar på en intern kontrollkänsla som verkar göra Odlaren mer benägen till HBF. Byggaren uttrycker sig inte uppleva att individuell förändring gör skillnad.

Ne det känner jag inte, jag känner att jag anpassar mig till dom spelreglerna som är i samhället. Så som staten sätter upp det liksom. Vad de premierar. (Byggaren)

Byggaren påtalar extern kontrollkänsla, denna tycks som teorin påvisar (Kollmuss & Agyeman, 2002) göra det svårare att motiveras till HBF. Sammantaget kan sättet Odlarens interna och externa faktorer artar sig ses vara mer fördelaktiga i skapandet av HBF i jämförelse med Byggarens.

5. Diskussion

Föregående avsnitt ämnade beskriva några av individens nuvarande möjligheter och hinder till HBF. Hinder är som de allmänt benämns ”till för att övervinnas” därav avser detta avsnitt diskutera lösningar som kan möjliggöra att dagens nuvarande hinder till HBF övervinns.

I likhet med Konsumentverket (2020:53) tyder studiens resultat på att dagens förutsättningar och incitament är otillräckliga för att förvänta sig att svenska konsumenter generellt på egen hand ska ställa om till en mer hållbar konsumtion. Gifford och Nilsson (2014) beskrivning av individens psyko-sociala förutsättningar till HBF kan ge svar på de svårigheter dagens ställda krav på individuell utveckling innebär.

Let us therefore posit that such persons are likely to have spent time in nature as a child, to have accurate knowledge of the environment, its problems and potential solutions, to have an open, agreeable and conscientious personality, to consider the future consequences of their actions, to feel in control of their behaviours, to harbour biospheric, post-material, liberal values and

responsibility for environmental problems, to be among the upper half of the economic classes, to hold personal and descriptive norms about pro-environmental action, to adhere to a religion that teaches a stewardship orientation to the earth, and to spend time in non-consumptive nature activities.
(Gifford & Nilsson, 2014:151)

För kunna förändra mänskligt beteenden och undvika global uppvärmning pekar min analys i likhet med Wilén & Taipale (2019) att lösningen för att minska individens negativa klimatpåverkan rimligtvis inte ska ligga på att varje individ ska vägleda marknaden och det globala samfundet mot mer hållbara strukturer. Konsumentverket undersökning (2020) klargör liknande lösningsperspektiv.

En tydlig slutsats är att fokus inte bör ligga på individnivå och på enskild handling. Problemen bygger till stor del på strukturellt etablerade system och därför behöver förändringar också ske på ett strukturellt plan för att på allvar få till omställningen mot en mer miljömässigt hållbar konsumtion.
(Konsumentverket, 2020:54)

Konsumtion som idag ses ha ett ekonomiskt och socialt värde i dagens samhälle (Konsumentverket, 2020; Wilén & Taipale, 2019) kan utifrån analysen påvisa att lösningen också finns i sociala processer som förändrar dagens dominerande värderingar. Liknande Rees och Bambergs (2014:462) bör människan framförallt förstås som en social varelse, därav bör inte den minskade negativa klimatpåverkan läggas på individuell utan snarare kollektiv nivå. Förändringen av sociala strukturer kan inte heller läggas endast på kollektiv aktivism. Kollektiva aktioner kostar både tid och ansträngning innan det skapar politisk förändring (ibid). Med andra ord är det osannolikt att kollektiv aktivism ensam kommer leda till nödvändig politisk förändring. Analysen påvisar snarare att det är när individen, samhället och politiken samarbetar som snabb förändring kan ske. Därav kan möjlig lösning ligga i den Wang (2017:1130) belyser. Wang menar att för att uppnå hållbara konsumtionsmönster behöver lösningarna anpassas till sin sociala kontext. Samhällen behöver integrera en systematisk top-down och bottom-up struktur som möjliggör att institutionella praktiker och individers ansträngningar gemensamt kan samarbeta mot en mer balanserad utveckling (Wang, 2017:1130). Pandemin har gett individen möjlighet att observera hur ett sådant samarbete kan ske i nutid. Klimatpolitiska rådets uppmaning till att nyttja detta tillfälle för fortsatt samarbete mellan individ, samhälle och myndigheter (Klimatpolitiska rådet, 2021:51) kan ses eftersträvansvärt för att också uppnå HBF.

Analysen påvisar att dominerande samhällliga normer och strukturer idag inte prioriterar människans, djurens och naturens hälsomässiga välmående utan främjar och tillåter business as usual. Därav kan en förändring som anpassas utefter svenskars sociala kontext möjligtvis vidhålla konsumtionens höga samhällliga värde snarare än motarbeta den. Det kan därför ses angeläget att inte bara spelreglerna för svenskars konsumtionsmönster förändras utan framförallt spelplanen. Rimligtvis innebär den nödvändiga fundamentala omställning IPCC efterfrågar för att undvika en global uppvärmning över 1,5 grader Celsius (IPCC, 2018) inte att samma ohållbara levnadssätt kvarstår med en liten hållbar modifikation. Nudgingverktyg som default-lägesförändring där individen automatiskt väljer hållbart istället för ohållbart (Lehner et al. 2016) kan ses vara mer angeläget att appliceras på samhällets strukturer än på pappersutskrivare. Om nuvarande förinställda samhällsinställningar legitimerar kännedom om ett problem utan krav att behöva åtgärda de beteenden som skapar dem ligger lösningen snarare i att förändra dessa inställningar. Människan lever som den lär, därav kan lösningen som förändrar nutida ohållbara levnadsvanor snarare ligga i att förändra sättet vi lär varandra att leva på, inte endast sättet vi konsumerar. Diskussionen avslutas här med ett citat från en forskare inom hållbar utveckling (Helne, 2019) som kan påvisa vad en högkonsumerande nation som Sveriges kan behöva förändra för att möjliggöra individuell minskning av negativ klimatpåverkan.

Instead, people living in consumerist societies must be willing to expand their horizons and rock the very foundations of their culture and their self-construction. At this critical moment on our increasingly hotter planet, the most burning ontological, and at the same time, normative and practical questions include the following: what is the self, and what do I as a person really need to live a fulfilling and meaningful life? The latter question can also be expressed in more Shakespearean terms: to have or not to have?, or to be or not to be? (Helne, 2019: 240).

6. Slutsatser och avslut

6.1 Slutsatser

Denna studie utfördes med syfte att skapa en bild av individens förutsättningar för hållbar beteendeförändring i den högkonsumerande nationen Sverige. Undersökning utifrån elva externa och interna faktorer ämnade klargöra några av individens nuvarande största hinder och

möjligheter till att minska sin negativa klimatpåverkan. Den bild som resultatet redogör visar på att dagens individer kan ses ha flera hinder och ett fåtal möjligheter till att uppnå hållbar beteendeförändring. Sammanfattningsvis kan studiens resultat tyda på att det för tillfället är mer socialt accepterat att vänta på den fundamentala förändring som krävs för att undvika en global uppvärmning än att själv genomföra den. För att förhindra fortsatt förhalning kan nutida pandemierfarenheter där institutioner och individer samarbetat användas för att ännu en gång genomföra snabb förändring av livsstilar på lokal och global nivå. Förhoppningsvis kan en sådan förändring denna gång ske innan krisen är ett konkret faktum i alla nationer. För att förändra ohållbara beteenden till mer hållbara tyder studien på att vi behöver förändra synen på vad det normala är som vi behöver återgå till.

6.2 Avslut

Denna studie ska inte ses generaliserbar till andra sociala kontexter än den svenska. Studien ska inte heller ses komplett i sin teoretiska, analytiska eller diskussionsmässiga utformning. Avslutningsvis kan vidare studier förslagsvis undersöka hur individer och institutioner gemensamt kan utvecklas åt en mer hållbar syn på välmående.

8. Referenslista

Abrahamse, W., & Steg, L. (2013). Social influence approaches to encourage resource conservation: A meta-analysis. *Global Environmental Change*, 23, 1773–1785. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2013.07.029>

Bryman, A. (2016). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 3:e upplagan. Stockholm: Liber

Bryman, A. (2008). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2:a upplagan. Stockholm: Liber

Busse, M., & Menzel, S. (2014). The role of perceived socio-spatial distance in adolescents' willingness to engage in pro-environmental behavior. *Journal of Environmental Psychology*, 40, 412-420. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jenvp.2014.10.002>

Clarke, V., & Braun, V. (2016). Thematic analysis. *The Journal of Positive Psychology*, 12(3), 297-298. DOI: 10.1080/17439760.2016.1262613

Eom, K., Kim, H. S., Sherman, D. K., & Ishii, K. (2016). Cultural Variability in the Link Between Environmental Concern and Support for Environmental Action. *Psychological Science*, 27, 1331-1339. DOI: 10.1177/0956797616660078

Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., Towns, A., & Wängnerud, L. (2019). *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle individ och marknad*. 5:e upplagan. Stockholm: Wolter Kluwer

Folkhälsomyndigheten. (2021). *Så skyddar du dig själv och andra mot att smittas av covid-19*. Hämtad 2021-05-14 från: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/utbrott/aktuella-utbrott/covid-19/skydda-dig-och-andra/skyddar-dig-mot-smittas-covid-19/>

Förenta Nationerna (FN). (2015). *Svensk översättning av FN:s Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. Regeringskansliet.

Gifford, R., & Nilsson, A. (2014). Personal and social factors that influence pro-environmental concern and behaviour: A review. *International Journal of Psychology*, 49(3), 141–157. DOI: 10.1002/ijop.12034

Goymann, W. (2020). What the Corona (SARS-CoV 2) pandemic, climate change, and the biodiversity crisis teach us about human nature. *Wiley. Ethology*, 126, 593–594. DOI: 10.1111/eth.13031

Helne, T. (2019). Being Matters. A holistic conception of wellbeing in the shift towards strongly sustainable societies. I K. J. Bonnedahl., & P. Heikkurinen (Eds.), *Strongly Sustainable Societies: Organising Human Activities on a Hot and Full Earth* (s. 229-246). London; New York: Routledge.

Hubacek, K., Baiocchi, G., Feng, K., Muñoz Castillo, R., Sun, L., Xue, J. (2017). Global carbon inequality. *Springer. Energ. Ecol. Environ.*, 2(6), 361–369. DOI 10.1007/s40974-017-0072-9

IPCC. (2018). *Global warming of 1.5C°*. Hämtad 2020-10-27 från:
https://report.ipcc.ch/sr15/pdf/sr15_headline_statements.pdf

Jia, F. & Yu, H. (2021). Action, communication, and engagement: How parents “ACE” Children’s pro-environmental behaviors. *Journal of Environmental Psychology*, 74, 1-9. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2021.101575>

Klimatpolitiska rådet. (2021). *2021 Klimatpolitiska rådets rapport. Årsrapport 2021. Rapport nummer 4*. Stockholm: Klimatpolitiska rådet.

Kollmuss, A., & Agyeman, J. (2002). Mind the Gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior? *Environmental Education Research*, 8(3), 239-260. DOI: 10.1080/13504620220145401

Konsumentverket. (2020). *Rapport 2020:2. Konsumenterna och miljön. Möjligheter att göra val med miljöhänsyn*. Konsumentverket.

Konsumtionsrapporten 2019. (2019). *Konsumtionsrapporten 2019.[Orosmoln]. En rapportserie om den svenska konsumtionen*. Centrum för Konsumtionsvetenskap. Handelshögskolan vid Göteborgs Universitet.

Kristensson, P., Wästlund, E., & Söderlund, M. (2017). Influencing consumers to choose environment friendly offerings: Evidence from field experiments. *Journal of Business Research*, 76, 89–97. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jbusres.2017.03.003> A

Lehner, M., Mont, O., & Heiskanen, E. (2016). Nudging- A promising tool for sustainable consumption behaviour? *Journal of Cleaner Production*, 134, 166-177. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.11.086>

Naturskyddsföreningen. (u.å.a). *Hållbar Konsumtion*. Hämtad 2021-04-07 från: <https://www.naturskyddsforeningen.se/hallbar-konsumtion>

Naturskyddsföreningen. (u.å.b). *3 tips: Så undviker du att bidra till skövlingen av Amazonas*. Hämtad 2021-05-19 från: <https://www.naturskyddsforeningen.se/3-tips-Amazonas>

Naturskyddsföreningen. (2017). *Konsumtionsbaserade utsläpp – de dolda utsläppen*. Hämtad 2021-03-30 från: <https://www.naturskyddsforeningen.se/konsumtionsutslapp>

Naturvårdsverket. (2021). *Hur kan jag minska min klimatpåverkan?* Hämtad 2021-03-09 från: <https://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Uppdelat-efter-omrade/Klimat/minska-min-klimatpaverkan/>

Naturvårdsverket.(2019). *Fördjupad Utvärdering av miljömålen 2019. Med förslag till Regeringen från myndigheter i samverkan*. Naturvårdsverket.

Naturvårdsverket. (2015). *Omställning till hållbara konsumtionsmönster. Syntes inom ramen för fördjupad utvärdering av miljömålen 2015*. Naturvårdsverket.

Nowell, L. S., Norris, J. M., White, D. E., & Moules, N. J. (2017). Thematic Analysis: Striving to Meet the Trustworthiness Criteria. *International Journal of Qualitative Methods*, 16, 1–13. DOI: 10.1177/1609406917733847

Osbaldiston, R., & Schott, J, P. (2012). Environmental Sustainability and behavioral science: Meta-Analysis of Proenvironmental Behavior Experiments. *Environment and Behavior*, 44(2) 257–299. DOI: 10.1177/0013916511402673

Preiss, P., Charão-Marques, F., & Wiskerke, J. S. C. (2017). Fostering Sustainable Urban-Rural Linkages through Local Food Supply: A Transnational Analysis of Collaborative Food Alliances. *Sustainability*, 9(7), 1-30. DOI:10.3390/su9071155

Rees, J. H., & Bamberg, S. (2014). Special issue article: The social psychology of climate change. Climate protection needs societal change: Determinants of intention to participate in collective climate action. *John Wiley & Sons, Ltd. European Journal of Social Psychology*, 44, 466–473. DOI: 10.1002/ejsp.2032

Sacchi, S., Riva, P., & Aceto, A. (2016). Myopic about climate change: Cognitive style, psychological distance, and environmentalism. *Journal of Experimental Social Psychology*, 65, 68–73. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jesp.2016.03.006>

Schlaile, M. P., Klein, K., & Böck, W. (2018). From Bounded Morality to Consumer Social Responsibility: A Transdisciplinary Approach to Socially Responsible Consumption and Its Obstacles. *Springer*, 149, 561–588. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10551-016-3096-8>

Skatteverket. (u.å.). *Svar på vanliga frågor*. Hämtad 2021-05-19 från:

<https://www.skatteverket.se/privat/etjansterochblanketter/svarpavanligafragor/inkomstvtjanst/privattjansteinkomsterfaq/narskamanbetalastatliginkomstskattochhurhogarden.5.10010ec103545f243e8000166.html>

Spradley, J. P. (1979). *The Ethnographic interview*. United States of America: Holt, Rinehart and Winston

Stern, P. C. (2000). Toward a Coherent Theory of Environmentally Significant Behavior. *Journal of Social Issues*, 56(3), 407–424.

Sunstein, C. R. (2015). Behavioural economics, consumption and environmental protection. I L. A. Reisch., & J. Thøgersen (Eds.), *Handbook of research on sustainable consumption* (s. 313-327). Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.

Världsnaturfonden (WWF). (2020). *Living Planet Report 2020. Svensk sammanfattning*. Hämtad 2021-04-19 från:

https://www.wwf.se/cdn.triggerfish.cloud/uploads/2020/09/lpr_2020_sammanfattning_svensk_200909.pdf

Världsnaturfonden (WWF). (2018). *Living Planet Report 2018. Svensk sammanfattning*.

Hämtad 2021-04-19 från: <https://www.wwf.se/cdn.triggerfish.cloud/uploads/2018/12/living-planet-report-1.pdf>

Wang, Y. (2017). Promoting Sustainable Consumption Behaviors: The Impacts of Environmental Attitudes and Governance in a Cross-National Context. *Environment and Behavior*, 49(10), 1128–1155. DOI: 10.1177/0013916516680264

Weme, A. V., & Madsen, O. J. (2018). What Motivates Green Living? A Qualitative Investigation of Sustainable Life Choices. *Springer: Human Arenas*, 1, 409–430. DOI: <https://doi.org/10.1007/s42087-018-0023-9>

Wilén, K., & Taipale, T. (2019). Strong Sustainable Consumption and a case of mistaken identity- A qualitative study on environmentally concerned individuals. I K. J. Bonnedahl., & P. Heikkurinen (Eds.), *Strongly Sustainable Societies: Organising Human Activities on a Hot and Full Earth* (s. 209-228). London; New York: Routledge.

9. Bilagor

Bilaga 1. Intervjuguide

Förklaring till intervjuguiden:

- *Kursiverat är de följdfrågor som ställts till respondenterna vid behov*
-

Del 1: Uppvärmningsfrågor

Personlig fakta

Hur gammal är du?

Har du någon eftergymnasial utbildning?

Vad har du för slags utbildning?

Arbetsplats/sysselsättning?

Vad arbetar du med?

Bostadsområde

Vart bor du någonstans?

Ligger det nära en stad eller i en stad?

Bor du i lägenhet, villa?

Bostadssituation

Bor du själv eller med andra?

- *Barn?*
- *Barnbarn?*
- *Vilka åldrar?*

Vardagssysslor

Har du några speciella ansvar i hemmet?

- *Veckohandling av mat, städar du, tvättar, ansvarar för värme och elsystem, ekonomin?*

Fritidsaktiviteter

Har du någon speciell hobby, någon sport du brukar utöva eller speciellt fritidsintresse?

Del 2: Konsumtionsvanor

Transportmöjligheter och resvanor

Finns någon bil i ditt hushåll?

- *Vem använder dem?*
- *Vad går de på för drivmedel?*
- *Är det något som avgjorde valet av bil?*
- *När använder du bilen?*
- *Är det många i din omgivning som använder bilen för att transportera sig?*
- *Känner du någon som inte har en bil? Skulle det kunna vara ett alternativ för dig?*
- *Finns det några andra alternativ än att använda sig av bilen?*

Finns det någon cykel i ditt hushåll?

- *Hur många?*
- *Vem använder dem?*
- *Finns det bra cykelvägar i din omgivning?*
- *Vad tycker du om att cykla?*

- Känner du någon i din omgivning som använder cykel i vardagen för att transportera sig?

Om du föreställer dig din ytterdörr, hur långt är det från den till din närmaste kollektivtrafikstation?

- När var senast du använde kollektivtrafiken för att ta dig någonstans?

- Upplevde du att det var lätt eller krångligt att använda sig av den?

- Finns det någon i din närhet som använder sig av kollektivtrafiken i vardagen?

- Vad tycker du om att åka kollektivt?

När du tänker på dina nuvarande transportmöjligheter och vanor, kan du berätta olika sätt som du kan förändra dem på för att minska din klimatpåverkan?

Matmöjligheter och matvanor

Har du någon speciell kosthållning? Allätare, flexitarian, vegetarian, vegan?

- Varför äter du det?

- Har du någon i din nära krets, familj eller vänner, som håller en speciell kosthållning som inte är på grund av allergier?

- Har du någon gång testat på en annan kosthållning än den du har nu?

- Brukar du fundera över hur din kosthållning påverkar klimatet?

När du står och ska välja vilken vara du ska köpa på mataffären, hur brukar du tänka och resonera när du ska ta beslut om vilket utav olika alternativ du ska ta?

- Om du tänker på den senaste gången du var och handlade mat, när va det?

- Kommer du ihåg några grejer som du köpte då?

Är du nyfiken på andra alternativ, brukar du testa vegetariska, eller veganska alternativ?

Om du ser på dina kostvanor idag, finns det något med den som du skulle kunna förändra för att minska ditt klimatavtryck?

- Säg att du hade gjort den förändringen, tror du att din närmaste krets hade stöttat dig i den förändringen eller hade du stött på några hinder från dem?

Köpvanor och energiförbrukning

Sopsorteras det hemma hos er?

- Är det långt till närmaste återvinningstation?

Om du försöker komma på vad det senaste du köpte till dig själv som var nyproducerat och som inte var mat, vad var det du köpte då?

- Varför köpte du det?

- Fanns det några andra alternativ som du övervägde istället?

När var senast du köpte något som var begagnat?

- Känner du någon som brukar köpa på second hand eller blocket?

Delar ni på någonting i ditt grannskap eller i din närmaste krets?

- Finns det något som du kan komma på nu som ni skulle kunna dela på som ni inte behöver ha varsin uppsättning av?

- Vad är det som gör att du inte delar fler saker med din omgivning?

Del 3: Miljöupplevelser

När du tänker på din egen, hela Sveriges och andra länders klimatpåverkan, känner du att du har möjlighet att med dina egna handlingar kunna förändra och påverka klimatsituationen?

Hur brukar du uppdatera dig om information kring klimatarbete och forskning kring klimatförändringar?

När var senast du såg på en dokumentär eller videoklipp/bild som visa miljöförstöring eller klimatförändringar?

- Skulle du kunna beskriva några olika känslor som du vanligtvis känner när du ser på miljöförstöring? Känner du att det är något du kan göra något åt?

Om du tänker på klimatet och utmaningarna som vi står inför idag och alla förändringar som måste ske för att nuvarande och kommande generationer ska ha en bra framtid, brukar du känna att du har ett personligt ansvar att göra vad du kan för att förbättra situationen?

Brukar du fundera över din klimatpåverkan och diskutera din med andra hur en kan minska ens klimatavtryck?

- Är klimatförändringarna något du brukar diskutera med din omgivning?

Om du föreställer dig din närmaste krets: familj, vänner, grannar, finns det någon inom den närmaste kretsen som försökt eller försöker göra mer miljövänliga val?

- På vilket sätt känner du att de genom sina egna handlingar inspirerar dig till att agera mer hållbart?

I olika vardagssituationer där du ska ta beslut, exempelvis val av elbolag eller vilken isbergssallad som ska va till fredagstacosen. Upplever du dig då ha kunskapen att kunna avgöra vilka alternativ som är mer eller mindre miljövänliga?

- Känner du att din kunskap om miljön påverkar hur du tar dina beslut?

- Om du inte känner att du har kunskapen att avgöra det mer eller mindre miljövänliga: försöker du då ta reda på det?

Om du går in i din vanliga matvarubutik eller klädaffär, känner du att butiken gör det enkelt för dig som kund att få information och lätt avgöra vilka produkter som är mer eller mindre miljövänliga?

Hur ser din relation med naturen ut?

- Är du ofta ute i skogen?

- *Har du varit det som barn?*

- *Bryr du dig om naturen?*

Förutom nyhetsuppdateringar och vardagsdiskussioner, märker du på något fysiskt sätt att klimatet håller på att förändras?

- *Är det något som påverkar dig?*

Upplever du att det finns några fördelar i att förändra sina omiljövänliga vanor till mer miljövänliga?

Vad känner du är det som gör det svårast för dig att göra miljövänliga beslut?

- *Vad tror du är det som gör det svårt för andra att ta miljövänliga beslut?*

Om du föreställer dig allt som gör det svårt att ta miljövänliga beslut på en sida och på andra sidan ställer vad som gör det lätt att ta miljövänliga beslut, vilka skulle de kunna vara?

Om du själv fick komma med idéer på förändringar som skulle förbättra dina förutsättningar att agera mer miljövänligt, vilka ändringar skulle du säga borde ske då?

- *Tror du de hade fungerat för andra också?*

Del 4: Avslut

Nu har jag fått lära mig både om dina konsumtionsvanor och hur dina grundläggande förutsättningar till att ta hållbara beslut ser ut, så nu när vi når slutet av intervjun undrar jag om:

Det finns något förutom det du har berättat nu som du känner att du vill tillägga?

Nu när jag ställt alla dessa frågor och du har svarat så gott du kunnat, är det något du känner dig osäker på eller vill fråga?

Tack!